

İLGİLİ MAKAMA

PEGEM Akademi Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş. 1998 yılında Ankara'da kurulmuş, 23 yıldır uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten, **"Tanınmış Uluslararası Yayınevi"** kategorisinde yer alan, özgün bilimsel kitaplar, çeviri kitaplar, süreli bilimsel yayınlar yayımlayan, akademik camiada etkinliği ve saygınlığı kabul edilen uluslararası akademik bir yayınevidir.

Yayımladığı kitaplar, Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrim içi kamu erişim kataloğu olan **Worldcat.org** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları indekslenmektedir. **Aynı alanda farklı yazarlara ait 1480 yayınıımız bulunmaktadır. Bu yayınların içerisinde aynı alanda farklı yazarlara ait Türkçe dışındaki dillerde (İngilizce, Almanca, Fransızca) 38 adet eser de yayımlanmıştır. Ayrıca, yazarları arasında uluslararası yazar kategorisinde yer alan 77 yabancı yazar da bulunmaktadır.** Yayınlarımızla ilgili detaylı bilgilere Pegem.net adresinden ulaşılabilir. QS World University Rankings 2021 ve Times Higher Education World University Rankings 2021 verilerine göre ilk 500'de bulunan yurt dışındaki 31 üniversitenin kütüphanesinde birçok yayınıımız indekslenmektedir.

ERIC, ULAKBİM TR Dizin, Arastirmax Bilimsel Yayın İndeksi, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index), EBSCO Information Services, PEGEM Eğitim Bilimleri İndeksi, SOBİAD (Sosyal Bilimler Atıf Dizini), Scopus tarafından dizinlenen, uluslararası editörleri ve yayın kurulu bulunan 26 yıldır düzenli olarak her üç ayda bir yayımlanan hakemli dergi statüsünde bulunan **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi'ni (kuey.net)** yayımlamaktayız. ERIC, ESCI (Thomson Reuters), ULAKBİM TR Dizin, Scopus, ERIH-Plus, Proquest, Index Copernicus, EBSCO Host, Arastirmax Bilimsel Yayın İndeksi, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) veri tabanları tarafından dizinlenen, uluslararası editörleri ve yayın kurulu bulunan 10 yıldır düzenli olarak her üç ayda bir yayımlanan hakemli dergi statüsünde bulunan **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi'ni (pegegog.net)** de yayımlamaktayız.

"Tanınmış Uluslararası Yayınevi" kategorisinde yer alan, tüm dünyada etkinliği ve saygınlığı kabul edilen **Sage Publication, Thomson Brooks, Pearson, John Wiley & Sons, Routledge, Corwin Press, Oxford University Press, Kogan Page, Guilford Press, Cengage, W.W. Norton & Company, O'Reilly Media Inc, Brookes, De Boeck, Taylor & Francis, Psychology Press, Research Press, Rowman & Littlefield Education, Teachers College Press, Harvard University Press, The University Chicago Press, Yale University Press, Allyn and Bacon, Create Press, Greenwood Press, The Career Press, Packt Publishing** gibi yayınevlerine ait birçok eserin telif haklarını alarak ve alan uzmanı akademisyenler tarafından çevirilerini yaptırarak yayımlamaktayız.

Pegem Akademi, Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi'ni (IPCEDU) Türkiye'nin saygın üniversiteleriyle iş birliği yaparak her yıl düzenlenmektedir. Kongre'de panellere, çalıştaylara, sözlü bildirilere, kapsamlı araştırmalara ve poster sunumlarına yer verilmektedir. Ayrıca, kongre kapsamında uluslararası bir karma sergi de düzenlenmektedir. Kongre'nin sunum dilleri Türkçe ve İngilizce'dir. IPCEDU 2021 Pegem Akademi ve Gazi Üniversitesi iş birliği ile 27-30 Ekim 2021 tarihleri arasında düzenlenecektir. Detaylı bilgiye ipcedu.org adresinden ulaşılabilir.

Kuruluşundan bu yana T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığında süreli olmayan yayınlar (kitaplar) için toplamda 17.492.916 adet bandrol almıştır.

Gereğini bilgilerinize arz ederiz.

Servet SARIKAYA

Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

adres:

meşrutiyet caddesi karanfil 2 sokak
no: 45 kızılay / ankara

yayınevi

tel: +90 312 430 67 50-51
faks: +90 312 435 44 60
cep: +90 506 345 19 36
+90 506 892 69 31
+90 533 205 52 30
internet: www.pegem.net
e-posta: pegem@pegem.net

dağıtım

tel: +90 312 434 54 08
+90 312 434 54 24
faks: +90 312 431 37 38
cep: +90 506 892 69 32
internet: www.pegem.net
e-posta: dagitim@pegem.net

dershane

tel: +90 312 419 05 60
cep: +90 507 316 60 65
internet: www.pegemakademi.com
e-posta: info@pegemakademi.com

Davranışsal Coğrafya

Editörler:

Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN • Doç. Dr. Seyit COŞKUN

Editörler: Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN - Doç. Dr. Seyit COŞKUN

DAVRANIŞSAL COĞRAFYA

ISBN 978-625-7880-60-2

DOI 10.14527/9786257880602

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş. ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Eylül 2020, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.

Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA

Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Davranış ve coğrafya kavramları birbirini etkileyen, içermileyen, tamamlayan ve dolayısıyla üreten, bireye özgü bilişsel ve duygusal niteliklerin mekânsal ve yer ölçekli bir kesişim ve yansıma pratikleri olarak tanımlanabilir. Davranış kavramı bilişsel eksenli olmakla birlikte duygudan da arınmış ya da uzak ve bağımsız değildir. Dolayısıyla bilişsel ve duygu katışımlı pratikler davranışı betimlerken, bu pratiklerin gerçekleştiği çok boyutlu duyuşsal form ve anlamların bulunduğu mekan ve yere dair rollerin de yer aldığı, insana ilişkin tüm etkileşim ve pratikler ise coğrafyadır ya da coğrafyayı temsil eder. O halde davranışsal coğrafya; “mekan ve yere bağlı gerçekleşen insana dair bilişsel ve duygusal eksenli tüm algı, tutum ve pratiklerin analiz edilmesi” şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlama, farklı paradigmatik yaklaşımlara göre insanın çevre, *ortam*, *yer* ya da *uzama* yönelik geliş(tiril)en etkileşimlerin farklı perspektiflerle sorgulanabilir ve buna ilişkin yeni boyut ve anlamlar da yüklenerek/kazanarak tanımlanabilir. Örneğin çevresel determinist bir yaklaşımla insan ile çevre ya da ortam ilişkisinin analiz edilmesi daha çok bilişsel temelli bir yaklaşımdır. Buna karşın *hümanist* bir yaklaşımla kişinin (doğduğu, büyüdüğü ya da yaşadığı yere olan duygusal hassasiyet ve yakınlığı vs) *yer bağlılığı*, *yer aidiyeti*, *yer sevgisi* veya *yer kimliğinin* analizi ise duygusal yakınlık ve sahiplenme güdülerinin açıklanarak tanımlanmasıdır. O hâlde, bireyin bilişsel ve duygusal temelli yaklaşımlar üzerinden tematik anlamın (*mekâna*, *yere*, çevreye, *ortama*, *uzama* yönelik) ilişkisel analizi, aynı zamanda davranışsal coğrafyanın da tanımlanması anlamına gelmektedir. Davranışsal coğrafya yaklaşımı özünde üç temel bileşen üzerinden anlam bulmaktadır: *Biliş*, *duygu* ve *çevre* (*ortam*, *mekân*, *uzam* ya da *yer* olarak da tanımlanabilir). Bu üç kavramın arka mecrasında yer alan ve birçok ilişkisel anlam ve süreçlere etki eden farklı unsurlar da bulunmaktadır. Örneğin bireyin sahip olduğu bilişsel düzey, sosyoekonomik durum ya da belirli bir ideolojik görüş üzerinden çevreye, ortama, yere, mekâna ya da *uzama* yüklediği anlamlar değişebilmektedir. Bu anlamlar, bilişsel eksenli üretimlerin yanı sıra; duygusal anlam ve belirli formlar şeklinde de tezahür edebilmektedir. Kendini hiçbir yere ait hissetmeyen kimseler/ yer-sizler veya tam aksine bireyin belirli bir *yer aidiyeti* veya *yer kimliğine* ilişkin davranışlarda ise, maddi etkenlerden ziyade, manevi unsurların etkin olduğu ve coğrafyanın da bu tür duygu/manevi eksenli davranışlarla geçişkenlikler göstermesi örnek verilebilir.

Davranışsal coğrafya yaklaşımı, -her ne kadar bilimsel tanımlama olarak coğrafya üzerinden ifade edilse de- aslında, çoğunlukla disiplinlerarası çalışmaların yapıldığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. *Davranışsalcılık* yaklaşımından hareketle; siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerden beşeri coğrafyaya, mimarlık, sosyal psikoloji, iktisat, işletme ve turizm alanından, filoloji, halkbilim, etnik ve dinsel alan çalışmalarına kadar birçok alanda davranışsal eksenli tematik araştırmalar yapılmaktadır. Davranışsalcılık yaklaşımının ana aksı “*davranış*” kavramı olmakla birlikte, davranışı veya eylemi anlamlandıran ve eylemin arka planını aydınlatmak adına; *biliş*, *algı*, *tutum*, *imaj* gibi

kavramların da dâhil olduğu daha geniş bir pencereye ihtiyaç vardır. İşte *davranışsal coğrafya yaklaşımı* tam da bu bağlam ekseninde; davranışın coğrafi mekân (*mekân* kavramı yerine *yer, ortam, çevre* ya da *uzamı* da değerlendirmeye dâhil etmek mümkün) ile ne türden bağıntısal etkileşim ve niteliklere sahip olduğu ve bu niteliklerin dayandığı nedenlerin ve sonuçların analizine odaklanır. Davranışsal coğrafya yaklaşımı, diğer birçok paradigmatik yaklaşım gibi, esin kaynakları farklı olmakla birlikte, esasen 20. yüzyılın ortalarına tekabül eder. Batı dünyasında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri menşeli bir yaklaşım olarak salt bilişsel odaklı bir bilgi üretim tasarımı olarak coğrafyada özellikle 1960'lı yıllardan itibaren önemli bir rağbet görse de, kısa süre sonra bu ilginin azaldığı ve buna karşın daha yoğun geçişkenliklerin ve etkileşimlerin alan bulduğu farklı paradigmatik yönelimlere (eleştirel beşeri coğrafya gibi) ilgi kaymıştır. Dolayısıyla coğrafyadaki etkin serüveni pek uzun sürmediği ve beklenen ilgiyi görmediği de açıkça görülebilmektedir. Buna karşın farklı disiplinlerin ortak ilgi alanı olarak popülerlik kazandığı da söylenebilir. Bu farklı ve çoklu bakış açısıyla disiplinlerarası davranışsal yaklaşımı odağına alan çalışmaların yapılması, toplumsal gelişime kaynaklık edecek önemli bilimsel araştırmalarla devam edilmektedir. Bu kapsamda, yedi (7) farklı üniversitede ve dört farklı disiplinde (coğrafya, mimarlık, psikoloji ve felsefe bölümlerinde) görev yapan akademisyenler tarafından hazırlanan bu kitap, davranışsal coğrafya ile ilgili tematik okumalara ihtiyaç duyan okuyucular için farklı bir bakış açısı ve ilgi alanı sunmaktadır. On üç (13) bölümden oluşan bu akademik kitabın hazırlanmasındaki temel amaç, hacimli bir kaynaktan ziyade, davranışsal coğrafya yaklaşımının özünü ve kapsamını okuyucuya sunmak ve bu alanla ilgili özellikle gençlerde belirli bir bilimsel yaklaşımın görünürlüğünü ve farkındalığını yaratmaktır.

Kitabın *ilk bölümünde*, davranışsal coğrafya yaklaşımının kapsam ve muhtevasını oluşturan temel kavramlara (*biliş, algı, imaj, tutum, mekân, yer, uzam, uzay vs*) yer verilmektedir. Amaç, davranışsal yaklaşımın paradigmatik alt yapısını ve ilişkisel niteliğe sahip kavramları daha iyi anlatmak ve bu yaklaşımın hangi temel kavramlar üzerinden bina edildiğini okuyucuya sarıh ve anlaşılır bir şekilde aktarmaktır. Bu bölümde davranış kavramı ile davranışçılık ve davranışsalılık yaklaşımları arasındaki bağıntı detaylı bir şekilde incelenmiş ve aralarındaki bağıntı anlaşılabilir bir şekilde açıklanmıştır. Ayrıca, davranış kavramının tanımına ilişkin olarak, farklı bilim ve alt bilim alanlarıyla ilgili yapılan çalışmalara atıfta bulunularak aktarılmıştır.

İkinci bölümde, davranışsal coğrafya yaklaşımının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişim seyrine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Bir derleme niteliği taşıyan bu bölümde, daha çok davranışsal coğrafyanın öncü isimlerinden Peter R. Gould, Reginald G. Golledge, Robert J. Stimson, John Robert Gold vb. yazarların eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda, özellikle 20. Yüzyılın başında Batı toplumunda öne çıkan ve önem kazanan; toplumsal sorunlara bilimsel yaklaşım ve çözüm üretme çabalarının bir örneği olarak; Frankfurt Okulu'nun ileri sürdüğü argümanlar ve bu argümanlar çerçevesinde vücut bulan bilimsel yaklaşımların öncülük ettiği akademik ortamın üretim alanlarından biri de *davranışsalılık* ve *davranışsal coğrafya* yaklaşımının ortaya

çıkmasıdır. Bu kapsamda, öncelikle davranışsal coğrafyanın kapsamı, tematik yönelimi ve temel argümanları, davranışsal coğrafyaya yöneltilen eleştiriler, Batı dünyasından bazı davranışsal coğrafya çalışmaları ve davranışsal coğrafyanın Türkiye'deki gelişimiyle ilgili bazı çalışmalara örnekler verilmiş ve paradigmatik yaklaşımın daha sarıh ve okuyucular açısından daha anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde, "birey ve davranışta bölgesel farklılıklar" konusu yer almaktadır. Bireyin sahip olduğu davranışların coğrafi alan ve bölgelere göre ne tür değişiklikler gösterdiği ve bu bağlamda, sınıflandırılan kültürlerin de bireycilik ve toplulukçuluk ilişkisi üzerinden (ben ya da topluluk merkezli eğilim ya da davranış pratiklerine göre) ilişkiyel özelliklere yer verilerek, teferruatlı analizler yapılmaktadır. Ayrıca kişilik özelliklerinin sınıflandırılması, kişilik özellikleri ve kültürel yönelimlerde ulusal ve uluslararası farklılıklar, kültür ve kişilik, farklılıkların davranışsal sonuçları gibi alt başlıklarla da yine coğrafi unsurların kültür ve davranış ilişkilerinin ne tür bağıntısal özelliklere sahip oldukları çeşitli örnekler verilerek açıklanmıştır. Türkiye bağlamı üzerinden de kişilik özellikleri ve kültürel yönelimler açısından, davranış- coğrafya bağıntısı çeşitli örnekler verilerek açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde, "Kamusal bir mekân olarak İzmir Kültürpark'ın anlam ve temsilleri" adlı uygulamalı bir alan çalışmasına yer verilmiştir. Bu bölümde amaç; İzmir metropol şehrinin merkezinde yer alan Kültürpark'ı ziyaret eden, dinlenen ya da ekonomik ve sosyokültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde görev alan katılımcıların yanı sıra; Kültürpark alanıyla ilgili konularda görevli ve aynı zamanda uzman olan kişilerin görüş ve düşüncelerinden hareketle, Kültürpark'ın değişimi, amaç dışı kullanım ve gerçekleştirilen hizmetlerle ilgili derinlikli analizlere yer verilmektedir. Bu bağlamda, yer kimliğinin bireysel ve toplumsal boyutları, yerin anlamları: benlik, çevre ve diğerleri, kamusal bir mekân olarak kent parkları ve topluluk duygusuna yer verilmektedir. Ayrıca İzmirililer için Kültürpark'ın anlamı ve temsilleri, Kültürpark'ın tarihi ve kuruluş amaçlarına ilişkin bilgiler ve uzmanlar açısından İzmir Kültürpark'ın anlamı: Kültürpark Çalıştay (2018) gibi başlıklarla, derinlikli bir örnek saha çalışmasından oluşmaktadır.

Beşinci bölümde, cinsiyetçi bağlam üzerinden bilişsel ve davranışsal coğrafya yaklaşımının kapsamlı bir analizi yapılmıştır. Bu bağlamda, bilişsel ve davranışsal coğrafya çalışmalarında cinsiyet farklılıkları nasıl ve hangi açılardan ele alındığı, mekânsal yetenek türleri ve değişen stratejiler bağlamında mekânsal algı, zihinsel döndürme/rotasyon, mekânsal görselleştirme, dinamik mekânsal yetenek, nesne yeri belleği gibi ölçme pratiklerine de yer verilerek cinsiyetin bilişsel ve davranışsal bağlamına yer verilmiştir. Bu tematik varyantlarla esasen cinsiyetçi bağlam üzerinden ve kısmen de yaş kategorilerinin dâhil edilmesiyle katılımcıların yaş grupları arasındaki bilişsel ve davranışsal farklılıklar irdelenmiştir. Bu verili açıklamalara ek olarak, coğrafi davranış ve bilişte cinsiyet farklılıkları hangi teorilerle ve nasıl açıklandığına ilişkin olarak çeşitli kuramsal yaklaşımlara da yer verilmiş, çeşitli alt başlık ve tematik değişkenlerle konuya derinlikli bir kapsam kazandırılmıştır.

Altıncı bölümde, bilişsel haritalarla ilgili hazırlanan ve insanların gündelik yaşam pratiklerinde, mekâna ilişkin bilgi ve eylemleri nasıl algıladıkları ve bunların nasıl imaj formuna evrildiklerine yer verilmektedir. Bu bağlamda bilişsel haritaların nasıl oluştukları gelişim aşamalarıyla birlikte detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bilişsel haritaların analiz edilmesi ve bilişsel haritaları şekillendiren değişkenlere göre, iki örnek üzerinden konu derinlikli bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca çeşitli örnek çalışmalarda kullanılan bilişsel harita örneklerine yer verilerek, konunun anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Özellikle bilişsel harita çizimine ilişkin olarak katılımcılara yöneltilen; “İzmir ili, İzmir şehri ve İzmir şehir merkezi” bilişsel haritalarının çizimlerinin değerlendirilmesiyle elde edilen verilerle, bilişsel harita kavramı detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Yedinci bölüm, “zaman-coğrafyası” adıyla vücut bulan ve zaman-mekân birliğine hareket kavramıyla ilişkilendiren Hägerstrand’ın çalışmalarına odaklı bir şekilde birey, zaman-mekân ve hareket” bağıntısının muhtevasını içermektedir. Hägerstrand’ın zaman-coğrafyası perspektifinin en temel özelliği, yukarıda verilen dörtlü kavramın (zaman, mekân, birey ve hareketin) aynı kavramsal çerçevede değerlendirilmesidir. Bu dörtlü temel kavramlardan özellikle zaman ve mekânın (ya da zaman-mekânın) birbirinden ayrı ve bağımsız birer kavramsal kategori değil de, birbirini içerimleyen, tamamlayan bir form şeklinde tezahür ettiğine odaklanmaktadır. Konuyla ilgili olarak; Nisshinde (Japonya) yaşayan hane halkı üyelerinin günlük zaman-mekân güzergâhları ve bir diğer örnekte ise; Pekin’de (Çin) kentsel mekâna ilişkin farklı sosyoekonomik yapılar (*danwei* sisteminden, *xiaoqu* sistemine geçişi) arasındaki değişimlerin, bireylerin zaman-mekânsal pratiklerindeki yansımaları analiz edilmektedir.

Sekizinci bölüm, “seyahat davranış modelleri” başlığı altında, insanların seyahat davranışlarının modellenmesine ilişkin yaklaşımlar ve bu bağlamda gelişen turların, seyahatlere yönelik önceliklerin yanı sıra; bunların sınıflandırılması ve hane halkının davranışlarının ne tür pratikler gösterdiklerine (yaş grupları ya da ailelerin sahip oldukları çocuk sayısı gibi) ilişkin açıklayıcı bilgilere yer verilmektedir. Seyahat davranış modellerine ilişkin faaliyetler oldukça kapsamlı olduğundan, bu faaliyetlerin sınıflandırılmasına yönelik çalışmalara da yer verilmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen seyahatlere ilişkin süreçler, ekonomik durum ve ulaşım imkânları, gidilecek yerin uzaklığı, tarihi, politik ve kültürel ilişkiler, seyahat modelleme örneklerinin analizi, bu tür modellerin gelişiminde etkili olan sosyal ağların özellikleri, sosyal faaliyetlere katılım gibi sosyal faaliyet ve seyahat davranışı ilişkisi üzerinden, konu etraflıca açıklanmaktadır.

Dokuzuncu bölümde, “davranışlarımızı yönlendiren anlam ve değerlerin mekânla ilişkisi” adını taşımaktadır. Çevre ve mekânın, insanların karakterlerini, davranış biçimlerini, sosyal ilişkilerini ve toplumsal yapılarını nasıl ve ne derecede etkilediği ve buna ilişkin bilginin nasıl aracılık ettiği ele alındığı bu bölümde; “tinsel ile tenselin kesiştiği alan olarak coğrafya; anlam ve mekân (mekânın semantiği); anlamın tanımı, ifade özellikleri ve türleri; anlama ve anlamlandırmada uzamsal faktörler; anlamların

maddi taşıyıcıları: semboller; coğrafya ve sembolik anlatı; uzamsal yön ve düşünce yönü; soyut kavramları somutlaştıran doğal objeler; yaşadığımız dünyayı anlama ve anlamlandırma sorunsalı; bireylerin, çevre aracılığıyla kendi yaşamlarını anlamlandırma pratikleri ve örnekleri; bireylerin, kendi etkinlikleriyle çevreyi anlamlı kılan edimleri ve örnekleri; değerler dünyası; değerler tanımı, fonksiyonları, türleri ve değerlerin coğrafyası: evrensel değerlerin yöresel tezahürleri” şeklinde sıralanmaktadır.

Onuncu bölümde, “Yaratıcılığın Psikocoğrafyası” başlığı ile davranışsal yaklaşımın bilgi ve duygu etkileşimlerinin anlatılmaya çalışıldığı bir psikocoğrafya örneğidir. Davranışsal coğrafyanın muhtevasını içeren bu bölüm daha çok duygu yönelimli birecessümü ifade eder. Zihin dünyasına yüklenen ya da geçişler sağlayan bilişsel ve duygusal akışkanlık ve yönelimlerden hareketle, edebiyattan şiire, sanat ve psikolojiden çeşitli manzaraları ihtiva eden coğrafyalara kadar, birçok disipliner temanın ilgi alanına temas edilmekte ve anlatılara (bilişsel ve duyuşsal formlarla ilgili) oldukça derinlikli birecessüm kazandırılmaktadır. Örnek olarak; Winfried Georg Sebald ve Turgut Uyar’ın çalışmalarına yer verilmiş ve konunun daha sarıh ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Bu kapsamda, dikkat çeken temel kavramlardan biri de, modern kentin ilk kent gezgini olan flaneur ve flaneurün gündelik yaşam pratiklerine de odaklanılır. Özetle, edebi söylemler aracılığıyla merkeze taşınan duygu ve düşünce deryasının, anlam dünyasıylaecessümü anlaşılır bir dille anlatılmaktadır.

On birinci bölümde, “yapay zekâ ve davranışsal coğrafya” başlığı altında; insan-mekân ve davranış; coğrafya, insan ve mekân; insan ve teknoloji; turizm, coğrafya ve davranış; coğrafya ve teknoloji; yapay zekâ (yz); yapay zekânın hayatımızdaki yeri; yapay zekânın geleceğimizdeki yeri; coğrafi veriler ve çeşitlilikleri; sosyal medya ve paylaşımlar; tecrübeler; akademik çalışmalar; turizm şirketleri; turizm bakanlığı verileri; istatistik verileri; anket verileri; video ve resim paylaşımları; büyük veri; volume (hacim); variety (çeşitlilik); velocity (hız); value (değer); veracity (doğrulama); visualization (görsellik); makine öğrenimi; veri madenciliği; doğal dil işleme; derin öğrenme; değişimler ve ilişkileri; mekânın değişimi; zamanın değişimi; insanın ve teknolojinin değişimi ile yapay zekâ ve davranışsal coğrafya analizi alt başlıklarıyla davranışsal coğrafya pratiklerinin gelişiminde yapay zekânın etkileri ve tematik süreçlere ilişkin dönüşümleri etraflıca anlatılmaktadır.

On ikinci bölümde, çevresel estetik ve kentsel deneyim, başlığı altında; “çevresel estetik paradigma üzerinden kent okumalarının, eleştirel düşünmeyi üretken kılarak; kendi kendini denetleyen ve sürdürülebilir kılan yaşayan bir organizma olan mekânsal oluşumu kentsel deneyim yoluyla anlama ve yorumlama pratikleri içerdiği” belirtilmektedir. Çevresel estetik paradigmanda eleştirel düşünme, yorumbilim bağlamında bir “anlama ve yorumlama eylemi” olarak ele alınır; diğer bir deyişle gözlemlerden bir kavrayışa doğru anlam üretme etkinliği olarak, düşünülebilir. Yorumbilim döngüsel ilişkilerle anlam üretimini katmanlaştırdığı gibi, bireyin çevresiyle ilişkisini sürekli olarak zenginleştiren bir öznellik üretimine de açıklık getirir. Ayrıca, çevre-davranış

ilişkilerine fenomenolojik yaklaşım, estetik deneyim, anlatı olarak kentsel deneyim, çevresel estetik paradigma ve ilişkisel estetik alt başlıkları altında konu detaylandırılmaktadır.

On üçüncü bölümde, metodolojik bir yaklaşım olarak “fenomenoloji ve diyalektik” konusuyla ilgili olarak ileri sürülen çeşitli görüşlere yer verilmektedir. Öncelikle başlığı oluşturan iki kavramın etimolojik ve tarihsel gelişimlerine değinilmekte ve bilimsel bir yaklaşım olarak fenomenolojinin diyalektik ve hermeneutik varlık çözümlemesine yönelik ileri sürülen argümanlar açıklanmakta ve bu bağlamda, Hegel’in fenomenolojik- diyalektik yöntemine, Marx’ın diyalektik materyalizmine, Edmund Husserl’in fenomenolojik yöntemine dair açıklama ve gündelik yaşama ilişkin pratiklerden de örnekler verilerek, okuyucunun kolaylıkla özümseyebileceği açıklamalarda bulunmaktadır. Ayrıca Martin Heidegger’in fenomenolojik-hermeneutik varlık çözümlemesi, Jean-Paul Sartre’in fenomenolojik- diyalektik varlık çözümlemesi ve Hans-Georg Soeffner’in fenomenolojik- hermeneutik yaklaşımları da, fenomenolojik-yorumsamacı (yorumlayıcı) bilgi perspektifiyle açıklanmaktadır. Fenomen kavramından hareketle oluşturulan metodolojik yaklaşımın, diğer bir ifadeyle fenomenolojinin tarihsel süreçte farklı anlamlarda kullanıldığı ve gelişim gösterdiği sarıh bir şekilde anlatılmaktadır.

Sonuç olarak bu kitap, başta coğrafya olmak üzere, tüm sosyal bilim alanlarında (sosyoloji, psikoloji, antropoloji, felsefe vd) öğrenim gören hem üniversite öğrencileri için, hem de sosyal bilim alanlarında görev yapan eğitimciler için bir kaynak kitap özelliği taşımaktadır. Yaklaşık bir yıl süren bir emeğin ürünü olan bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlara ve metnin redaksiyonuyla ilgili desteğini esirgemeyen Perva ÖZGEN’e de ayrıca teşekkür eder, eserin tüm okurlara faydalı olmasını dileriz.

Editörler

Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN

ORCID No: 0000-0001-9191-1579

Doç. Dr. Seyit COŞKUN

ORCID No: 0000-0002-2491-7046

Eylül 2020, Ankara

Bölümler ve Yazarları

Editörler: Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN - Doç. Dr. Seyit COŞKUN

1. Bölüm: Davranışsal Coğrafyada Temel Kavramlar

Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN - Ankara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9191-1579

2. Bölüm: Davranışsal Coğrafya Yaklaşımı ve Tarihsel Gelişimi

Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN - Ankara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9191-1579

3. Bölüm: Birey ve Davranışta Bölgesel Farklılıklar

Arş. Gör. Ece AKÇA - Ege Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7865-603X

4. Bölüm: Kamusal Bir Mekân Olarak İzmir Kültürpark'ın Anlam ve Temsilleri

Dr. Pelin KARAKUŞ AKALIN - Bağımsız Araştırmacı

ORCID No: 0000-0003-1633-5692

5. Bölüm: Bilişsel ve Davranışsal Coğrafyada Cinsiyetçi Bağlamlar

Dr. Öğr. Üyesi Ayla DENİZ - Ankara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5964-0131

6. Bölüm: Bilişsel Haritalar: Tanımı, Türleri ve Analizi

Dr. Öğr. Üyesi İlkay SÜDAŞ - Ege Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2778-7942

7. Bölüm: Zaman-Coğrafyası: Hägerstrand'de Birey, Zaman-Mekân ve Hareket

Dr. Öğr. Üyesi C. Erdem BEKAROĞLU - Ankara Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0920-9225

8. Bölüm: Seyahat Davranış Modelleri

Prof. Dr. Faruk ALAEDDİNOĞLU - Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1682-7438

Arş. Gör. Semih NARGÜL - Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8694-0981

9. Bölüm: Davranışlarımızı Yönlendiren Anlam ve Değerlerin Mekansal İlişkisi

Dr. Öğr. Üyesi Svitlana NESTEROVA COŞKUN - Bartın Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4128-708X

10. Bölüm: Yaratıcılığın Psikocoğrafyası

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet UYSAL - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5928-0516

11. Bölüm: Yapay Zekâ ve Davranışsal Coğrafya

Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih ALAEDDİNOĞLU - Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0430-9975
Prof. Dr. Faruk ALAEDDİNOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1682-7438

12. Bölüm: Çevresel Estetik ve Kentsel Deneyim

Prof. Dr. Semra AYDINLI - İstanbul Teknik Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1131-5724

13. Bölüm: Fenomenoloji ve Diyalektik

Doç. Dr. Seyit COŞKUN - Ankara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2491-7046

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	ix

1. BÖLÜM

DAVRANIŞSAL COĞRAFYADA TEMEL KAVRAMLAR

Giriş.....	1
Davranışsal Coğrafyada Temel Kavramlar	7
Biliş (Cognition).....	7
Algı (Perception).....	9
İmaj (Image).....	13
Tutum (Attitude).....	18
Çevre-Ortam (Environment-Ambiance)	22
Mekân (Space)	24
Yer (Place)	29
Uzam ve Uzay	36
Davranış (Behavior)	37
Davranışsalcılık (Behavioralism)	42
Sonuç: Coğrafyadaki davranışsalcılığın hikâyesi nedir?	44
Kaynakça.....	46

2. BÖLÜM

DAVRANIŞSAL COĞRAFYA YAKLAŞIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Giriş.....	53
Davranışsal Coğrafyanın Kapsamı ve Tematik Yönelimi	58
Davranışsal Coğrafya Yaklaşımı ve Tarihsel Gelişimi	62
Davranışsal Coğrafyanın Temel Argümanları	69
Davranışsal Coğrafya Yaklaşımına Yöneltilen Eleştiriler.....	73
Batı Dünyasından Bazı Davranışsal Coğrafya Çalışmaları	75
Türkiye'den Bazı Davranışsal Coğrafya Çalışmaları.....	78
Sonuç Yerine	82
Kaynakça.....	83

3. BÖLÜM

BİREY VE DAVRANIŞTA BÖLGESEL FARKLILIKLAR

Giriş.....	91
Kültürlerin Sınıflandırılması.....	92
Kültürlerin Sınıflandırılması: Bireycilik ve Toplulukçuluk.....	93
Kişilik Özelliklerinin Sınıflandırılması	95
Kişilik Özellikleri ve Kültürel Özelliklerde Ulusal ve Uluslararası Farklar	97
Kültür ve Kişilik.....	102
Farklılıkların Davranışsal Sonuçları	103
Coğrafi Özelliklerin Kişilik ve Kültüre Etkisi.....	107
Türkiye'nin Kişilik Özellikleri ve Kültürel Özellikler Açısından İncelenmesi	109
Sonuç Yerine	112
Kaynakça.....	112

4. BÖLÜM

KAMUSAL BİR MEKÂN OLARAK İZMİR KÜLTÜRPARK'IN ANLAM VE TEMSİLLERİ

Giriş.....	115
Yer Kimliğinin Bireysel ve Toplumsal Boyutları	116
Yerin Anlamları: Benlik, Çevre ve Diğerleri	119
Kamusal Bir Mekân Olarak Kent Parkları ve Topluluk Duygusu.....	124
İzmirliiler İçin Kültürpark'ın Anlamı ve Kültürpark Temsilleri	126
İzmir Kültürpark	126
Alan Araştırmasına Katılan Sosyo-Demografik Özellikler	129
Veri Toplama Araçları.....	129
Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu	130
Uygulama ve Analiz.....	130
Bulgular	131
İzmirliiler Açısından Kültürpark'ın Anlam ve Temsili: Benlik-Çevre- Diğerleri	134
Uzmanlar Açısından İzmir Kültürpark'ın Anlamı: Kültürpark Çalıştay	138
Çalıştay Sonuçları	138
Uzmanlar Açısından Kültürpark'ın Anlam ve Önemi: Benlik-Çevre- Diğerleri.....	140
Sonuç ve Öneriler	144
Kaynakça	148

5. BÖLÜM

BİLİŞSEL VE DAVRANIŞSAL COĞRAFYADA CİNSİYETÇİ BAĞLAMLAR

Giriş.....	153
Coğrafi Davranış ve Bilişte Cinsiyet Farklılıkları Hangi Açılardan ve Nasıl Çalışılmıştır?	157
Mekânsal Yetenek Türleri ve Değişen Stratejiler.....	157
Coğrafi Davranış ve Bilişte Cinsiyet Farklılıkları Hangi Teorilerle ve Nasıl Açıklanmaktadır?	163
Sonuç.....	174
Kaynakça.....	176

6. BÖLÜM

BİLİŞSEL HARİTALAR: TANIMI, TÜRLERİ VE ANALİZİ

Giriş.....	187
Mekânsal Bilgi	191
Çevresel Algı ve Mekânsal İmge (İmaj)	193
Okunabilirlik - İmgelenebilirlik	196
Bilişsel Harita	197
Bilişsel Haritaların Analiz Edilmesi.....	201
Bilişsel Haritaları Şekillendiren Değişkenler	206
Bilişsel Haritalar Nasıl Analiz Edilir? İki Örnek	211
Kaynakça.....	222

7. BÖLÜM

ZAMAN-COĞRAFYASI: HÄGERSTRAND'DE BİREY, ZAMAN-MEKÂN VE HAREKET

Giriş.....	227
Zaman-Coğrafyası: Arka Plan	230
Zaman-Coğrafyası: Notasyon Sistemi.....	233
Zaman-Coğrafyası: Uygulamalar	238
Sonuç Yerine	243
Kaynakça.....	244

8. BÖLÜM

SEYAHAT DAVRANIŞ MODELLERİ

Giriş.....	247
Seyahat Aktiviteleri Kavramları ve Araştırma Konuları	248
Turlar	248
Öncelik	249
Sınıflandırma	251
Haneler	252
Mekânsal Analizler ve Seyahat Süreçleri	253
Zaman	255
İnsanların Seyahat Davranışlarını Etkileyen Faktörler	257
Ekonomik Durum.....	257
Ulaşım İmkânları	258
Gidilecek Yerin Uzaklığı	259
Tarihi, Politik ve Kültürel İlişkiler.....	259
Seyahat Modelleme Yaklaşımları	260
Seyahat Modelleme Örnekleri.....	266
Sosyal Ağların Özellikleri.....	268
Sosyal Faaliyetlere Katılım	269
Sosyal Faaliyet – Seyahat Davranışı İlişkisi	270
Kaynakça.....	272

9. BÖLÜM

DAVRANIŞLARIMIZI YÖNLENDİREN ANLAM VE DEĞERLERİN MEKANSAL İLİŞKİSİ

Giriş: Tinsel ile Tenselin Kesiştiği Alan Olarak Coğrafya.....	275
Anlam ve Mekan (Mekanın Semantiği)	277
Coğrafya ve Sembolik Anlatı	282
Uzamsal Yön ve Düşünce Yönü	283
Soyut Kavramları Somutlaştıran Doğal Objeler	285
Yaşadığımız Dünyayı Anlama ve Anlamlandırma Sorunsalı.....	287
Bireylerin, Çevre Aracılığıyla Kendi Yaşamlarını Anlamlandırma Pratikleri ve Örnekleri.....	289
Bireylerin, Kendi Etkinlikleriyle Çevreyi Anlamlı Kılma Edimleri ve Örnekleri.....	291
Değerler Dünyası.....	293
Değerlerin Coğrafyası: Evrensel Değerlerin Yöresel Tezahürleri	294
Sonuç Yerine	296
Kaynakça	296

10. BÖLÜM

YARATICILIĞIN PSİKOCOĞRAFYASI

Giriş.....	299
Psikocoğrafyanın Tarihçesine ve Temel Kavramlarına Genel Bakış	301
Modern Çağın Kalabalıkları İçindeki Adam: Flanör (flanêur)	302
Sitüasyonist Enternasyonaller: Gösteri Toplumunda “Gösteriye Direnmek”	304
Edebî Psikocoğrafya: Kentin Büyülü ve Derin Tarafını Görme.....	307
Psikocoğrafyayı Postyapısalcı Coğrafya Bağlamında Düşünmek.....	310
Pratik, Tecessüm ve Gündelik Hayat	310
Yaratıcılığın Psikocoğrafyasına İki Örnek: W.G. Sebald ve Turgut Uyar.....	314
Kaynakça.....	321

11. BÖLÜM

YAPAY ZEKÂ VE DAVRANIŞSAL COĞRAFYA

Giriş.....	325
İnsan- Mekân ve Davranış	326
Yapay Zekâ (YZ)	330
Değişimler ve İlişkileri.....	342
Yapay Zekâ ile Davranışsal Coğrafya Analizi	345
Sonuç.....	346
Kaynakça.....	347

12. BÖLÜM

ÇEVRESEL ESTETİK VE KENTSEL DENEYİM

Giriş	351
Çevre-Davranış İlişkilerine Fenomenolojik Yaklaşım	354
Estetik Deneyim	358
Anlatı Olarak Kentsel Deneyim	365
İlişkisel Estetik	368
Son Söz: Çevresel Estetik Paradigma.....	379
Kaynakça.....	383

13. BÖLÜM**FENOMENOLOJİ VE DİYALEKTİK**

Etimolojik ve Tarihsel Bir Bakış	385
Hegel ve Fenomenolojik-Diyalektik Yöntem	388
Marx ve Diyalektik Materyalizm	390
Edmund Husserl ve Fenomenolojik Yöntem	393
Martin Heidegger ve Fenomenolojik-Hermeneutik Varlık Çözümlemesi	395
Jean-Paul Sartre ve Fenomenolojik-Diyalektik Varlık Çözümlemesi.....	397
Hans-Georg Soeffner ve Fenomenolojik-Hermeneutik Yaklaşım	400
Sonuç Yerine.....	403
Kaynakça	405
Yazarlar Hakkında.....	407

10. BÖLÜM

YARATICILIĞIN PSİKOCOĞRAFYASI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet UYSAL - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5928-0516

GİRİŞ

Eskilerin teşbihte hata olmaz sözünden hareket edilirse, psikocoğrafya çağdaş kentin nabız atışının keşfidir ve ister gerçek, ister mecazî anlamda olsun, yürüme eylemi bir yanıla bu keşif için atılan ilk adımdır. Türkçe'nin imkanlarına sığırırsak; “*yürüme ve yürek*” arasındaki bağ bizlere çok şey söyleyebilir. Bu bağlamda Türkçe'ye dışardan bakan bir kişinin, Eduardo Galeano'nun Hikaye Avcısı'ndaki ifadeleri yazının da ilk adımı olabilir:

“Ben yürürken, benliğimin derinliklerindeki sözcükler de yürüyor ve anlatmak istedikleri hikâyeleri anlatmak için başka sözcükler arıyorlar... Sözcükler nabız atışı ritminde yürüyor. Bugünlerde tamamen tesadüf eseri, Türkçede *yürüme* ve *yürek* sözcüklerinin aynı kökten geldiklerini öğrendim” (Galeano, 2017: 209).

Yürüme bir yanıla iç yolculuktur. Örneğin kenti keşfetmek ile insanın kendini ve çevresinde olan biteni keşfetmesi gibi. Yol, yolculuk, iç dünya, dış dünya, keşif arasında güçlü bir bağ olduğu görülür. Denilebilir ki, kenti keşfetmek, eş zamanlı olarak içten dışa ve dıştan içe doğru bir yolculuktur. İşte bu keşif yolculuğunda biz çağdaş bireylere çeşitli fırsatlar sunan en önemli kavramlardan birisi de “psikocoğrafya”dır. Malum olduğu üzere, günümüz dünyasının “*Terrae Incognitae*”si (Bilinmeyen Yerler) sadece fiziksel dünyadan ibaret değildir; daha katmanlı ve derin bir bilinmezlik söz konusudur (Wright, 1947). O yüzden psikocoğrafya mekânsal bir keşif olduğu kadar zamansal ve davranışsal boyutlar da ihtiva eder.

Psikocoğrafya deyince ülkemizde ilk göze çarpan çalışmalar (Sarı, 2013, Önen, 2018; Köse, 2018) daha çok kavramın tarihsel gelişimini ve içeriğini ele alan çalışmalardır. Teorik iz sürmenin haricinde psikocoğrafya uygulamalarına dönük

çalışmalar da mevcuttur. Yeşil (2016), çalışmasında psikocoğrafyanın tarihsel gelişimini anlattıktan sonra “iki farklı İstanbul anlatısı” diyerek Ahmet Hamdi Tanpınar ve Orhan Pamuk’un psikocoğrafyalarını keşfetmeye çalışır. Sulamacı (2016) bir fotoğrafçı üzerinden İstanbul’un psikocoğrafyasının izini sürerken, Taşdizen ve Kaygan (2016) “*Ahlak Dışı Nesnelere*” başlığı ile Ulus’taki kentsel dönüşümün psikocoğrafyasını anlamaya çalışır. Ertürk’ün (2019) İzmir Basmane’de kamusal alanda kent mobilya tasarımını irdelemek için psikocoğrafyayı bir yöntem olarak kullanması ve Mertol’un (2019) çevre algısı ile mekân arasındaki ilişkiyi Samsun’un psikocoğrafyası üzerinden anlamaya çalışması dikkate değer çalışmalardır.

Kavramın geçmişi antropolog J.W. Fewkes’in (1905) “Güneşin Hopi Pueblos Halkı Üzerindeki Etkisi” başlıklı çalışmasına kadar götürülse de (Pepper, 1905, akt.; Löffler, 2017:43) psikocoğrafyayı günümüz anlamında kullanıp popüler hale getiren Sitüasyonist Enternasyonel Hareketin (Durumcular) öncüsü Guy Debord’dur. Ona göre, psikocoğrafya, psikoloji ve coğrafya arasındaki etkileşimi konu edinir. Bu yüzden, bu çalışmanın birinci amacı psikocoğrafyanın ne olduğunu açıklamak ve tarihsel gelişimini irdelemek, diğer amacı da coğrafya disiplininin içinden bir bakış ile psikocoğrafyanın ne olduğuna kafa yormaktır. Bu bağlamda coğrafyada paradigmatik değişimlerin yaşanması, farklı tema ve yaklaşımların benimsenmesi, fenomenolojik duyarlılığın mekana yansımaları, kent sorunlarına eleştirel bakış gibi olgular psikocoğrafyanın alanını genişletip derinleştirebilir. O halde kısaca, bu çalışmanın birinci bölümünde psikocoğrafyanın ne olduğu ele alındıktan sonra, hemen peşinden de psikocoğrafyanın dili coğrafya disiplininin dili ile harmanlanacaktır. Bu noktada bir hususun altını çizmek gerekmektedir: Her ne kadar psikocoğrafya Sitüasyonistler¹ tarafından ilk kez 1950’lerde kullanıl-

1 II. Dünya Savaşı sonrasında doğan ve 1957-1972 yıllarını kapsayan Sitüasyonist Enternasyonel Hareket öncülleri olan bir avangard harekettir. Özellikle Lettrist Hareket ve Hayalperest Bauhaus Enternasyoneli Hareketi’nden (International Movement for the Imaginist Bauhaus, IMIB) oluşan bir koalisyonun sonucudur. Frapan Romen şair ve kuramcı Isidore Isou’nun öncülük ettiği orjinal Lettrist Hareket asıl itici gücünü Dadacı ve Sürrealist tekniklerden almış olsa da, Lettrizim bu türlü pratiklerin film yapımına aktarılmasına öncülük etti. 1950 yılında örgüte katılan Guy Debord ve Gil Wolman Lettrist Hareketin toplumsal eleştiri yönü eksik kaldığı düşüncesiyle hareketten ayrıldı ve Lettist Enternasyone (LE)’i kurdu. Lettist Enternasyonel 1953 yılında meşhur dergisi Potlach’ı yayınlamaya başladı. Aynı dönemlerde, 1953 yılında Hayalperest Bauhaus Enternasyoneli Hareketi (IMIB) kuruldu. IMIB’in kendisi daha önceki iki örgütün, COBRA Grubu ve Nükleer Sanat Hareketi’nin birleşimiydi. Modern Kapitalizmin doğası ve kültürel devrim üzerine benzer fikirlere sahip olduklarını fark eden ve gelecekteki yaşam tarzı için yeniden canlandırılmış bir kent tasarımı üzerinde anlaşılan LE ve IMIB birleşmeye karar verdi ve 1957 yılında Sitüasyonist Enternasyonel (SE) adı altında birleşti. 1958’de SE’nin önemli yayın organı Internationale Situationniste çıkmaya başladı. SE, 1968’den sonra karşılıklı ithamlar, tasfiyeler ve başka kopmalarla yavaş yavaş çözüldü ve 1972’de resmen dağıldı (Gardiner, 2016: 147-153).

sa da, tanımında anlaşılmış, çerçevesi net bir şekilde çizilmiş bir kavram değildir. Özellikle Coverly'nin (2011) çalışmasından esinlenmiş belli bir psikocoğrafyadan ziyade farklı psikocoğrafya(lar) olduğu söylenebilir. Coverley'in çalışmasında kavram üzerindeki Fransız hakimiyetinin kırılmaya çalışıldığı aşikardır. Bu bağlamda birden çok psikocoğrafya olduğu kabul edilirse, Türkiye'de psikocoğrafyanın se-rencamı nedir sorusu da ilginç bir soru olabilir. Açıkçası, böylesi "çoklu psikocoğ-rafiyalar" anlayışı günümüz postyapısalcı bakışıyla da paralellik göstermektedir.

Psikocoğrafyanın Tarihçesine ve Temel Kavramlarına Genel Bakış

Aslında psikocoğrafyanın tarihi denilince akla Londra ve Paris gelmektedir. Kavrama dair literatür iki şehrin hikayesiyle beraber oluşmuştur. Yani psikocoğ-rafiya denilince daha çok Londra ve Paris'in psikocoğrafyası akla gelmektedir. Eğer günümüz ile daha sağlıklı bir bağ kurma amacı olacaksa psikocoğrafya kavramı-nın ilk kullanıldığı 1950 ve 1960'lı yıllara gidilmelidir. Neo- Marksist bir grup olan Sitüasyonist Enternasyonal ve onun en önemli teorisyeni Guy Debord ile beraber psikocoğrafya popülerlik kazanır. Bu zamanlarda psikocoğrafya avangard ve dev-rimcidir. Buna ilaveten, kavram sonraları daha geniş bir alanı kapsamış, meka-na dair anlatılar ve saklı yerleri keşfetmek gibi boyut kazanmıştır. Psikocoğrafya, Fransa'da Sitüasyonistlerin eleştirel göz ve devrimci bir bakış ile kenti deneyimle-me amacıyla kullandığı bir yöntem iken, 1972 sonrasında görece gözden düşmüş fakat 1980'lerde yeniden keşfedilmiştir. Bu yeni keşif Londra merkezlidir ve eskiye göre bakış açısı oldukça farklıdır. 1985 yılında, Peter Ackroyd'un *Hawksmoor* ve 1987 yılında Iain Sinclair'un *White Chappell*, *Scarlet Tracings* adlı eserleri bu dö-nem için öne çıkanlardır. Bu dönemin en temel özelliği, psikocoğrafyanın anlamı-nın ve bakış açısının genişlemesidir. Önceki döneme göre, belli bir teorinin sınırları içinde kalınmadan daha geniş bir perspektif benimsenmiştir. 1990'lı yıllar ise, psikocoğrafyada tekrar devrimci ve Ultra-sol denilecek yaklaşımlara dönüş vardır. 2000'li yıllar ise yeni önceki bütün yaklaşımların benimsendiği ve bu bağlamda sürekli anlamı genişleyen bir psikocoğrafya anlayışına şahit olmaktadır.

Psikocoğrafyanın geçmişinde iki farklı yaklaşım, diğer bir ifadeyle iki şeh-rin farklı psikocoğrafya yapma tarzları mücadele halindedir. Paris geleneğine göre *psikocoğrafya* teori için bir araç iken, Londra psikocoğrafya anlayışı biraz daha yerel tarihçiliğe daha yakındır. Psikocoğrafyanın ne olduğu konusunda müşterek bir bakış olmadığı için onun geçmişine dair okumalarda da bir ortak bakış açısı yoktur.

Peki, psikocoğrafya sadece 1960'lar ve sonrasının bir kavramı mıdır, ya da daha eski bir mazisi yok mudur gibi sorular önemlidir. Bu noktada, Walter

Benjamin'in etkisi yadsınamaz ve onun geriye dönük okumaları sebebiyle, kent ile insan arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışanlar, modern şiirin öncüsü Charles Baudelarie ve onun meşhur flanör (*flanéur*) ile yeniden tanışır. Sitüasyonistlerin flanörleri görmezden gelmiş olmaları ve psikocoğrafyayı kendileriyle başlatmaları, belki ideolojilerinin doğası gereği mümkündür ama bu durum aynı zamanda ironiktir. O halde, psikocoğrafyanın geçmişi üç döneme ayrılabilir. Dolayısıyla, üç farklı psikocoğrafya dili ve yaklaşımı da vardır:

- i. Modern kentin ilk kent gezgini olan flanör
- ii. Sitüasyonist Enternasyonelerin Psikocoğrafyası
- iii. Londra Merkezli Edebî Psikocoğrafya Yaklaşımı.

Bir diğer husus ise, günümüzde postmodernizm ve internet teknolojisiyle beraber yaşanan değişimden psikocoğrafyanın da etkilenmesidir. Bu bağlamda, psikocoğrafyanın en önemli figürlerden biri *flanördür*.

Modern Çağın Kalabalıkları İçindeki Adam: Flanör (*flanéur*)

Şüphesiz, kenti deneyimlemek ve keşfetmek çok daha eski bir olgu olsa da, günümüz insanının kentteki duygu dünyası ve şehir ile ilişkisi bambaşkadır. Bu açıdan bakılınca, psikocoğrafyanın geçmişi kavramın ilk kullanıldığı 1950'lerden çok daha eski zamanlara götürülebilir. Kentte deneyim denilince, ilk akla gelen, 19. yüzyıl Fransız şairi Charles Baudelaire ve onun *flanéur* kavramıdır. Baudelaire'in ifadesiyle *flanéur* "kalabalığın adamı"dır. Baudelaire, flanörden ilk kez 1863 yılında "*Modern Hayatın Ressamı*" adlı denemesinde bahseder. O halde denilebilir ki, flanörün sokaklarda dolaştığı yer 19. yüzyıl Paris'idir. Fakat öncesi de vardır. Baudelarie bu figürü Poe'nun 1843 yılında yazdığı "Kalabalıkların Adamı" adlı hikâyesine dayandırır. Yani, flanör aslında Poe'nun Londra'daki kalabalıklar adamının Paris'e gelmiş halidir. Baudelaire, Poe'nun bu dedektif öyküsünden esinlenmiştir ki bu öyküyü de bizzat kendisi çevirmiştir (Yeşil, 2016). Coverley'in (2011:16) ifadesine göre, *flanör* hem "Londra sokaklarının çılginca telaşı" hem de "Paris'in zarif pasajlarıyla" bağdaştırılmalıdır.

Psikocoğrafyanın kökenini geriye götürme çabasına dair farklı yaklaşımlar da vardır. Yeşil'in (2016) vurguladığı gibi, psikocoğrafya alanında ilk derli toplu eseri veren Coverley'e (2011) göre öncüller Daniel Defoe, Thomas de Quincey, William Blake, R. L. Stevenson'a kadar götürülebilir. Böylesi bir okuma psikocoğrafyaya zenginlik katsa da, aslında Psikocoğrafya'nın ilk öncülleri Poe'nin "kalabalıklar içindeki adamı" ve Charles Baudelaire'in *flanörüdür*. Bu noktada kalabalıklar *içindeki kahraman flanör* ile dedektif romanlarının aynı anda ortaya çıkması dikkate

değerdir. Konumuzun dışında olsa da, aynı dönemde ortaya çıkan *dedektif* ile *flanör* arasında ne gibi benzerlikler olduğuna dair sorgulama dikkate değer olabilir.

Vurgulanması gereken bir diğer husus ise, flanör figürünün erkek olmasıdır. Oysa çağdaş zaman kentlerinde kadınlar da vardır ve kadınlar da kenti deneyimler. Bu noktada, Elkin'in (2018) "Flanöz- Şehirde Yürüyen Kadınlar" adlı çalışması dikkate değerdir ve Elkin'in (2018) dediği gibi, "zaman tüneline geçmişe gittiğimizde, sokaktaki Baudelaire'in yanından geçip giden bir flanözün daima var olduğunu görürüz" (Elkin, 2018: 23, akt: Şenel, 2019). Yazarın bu eseri aslında, yolunun düştüğü New York, Paris, Venedik, Tokyo, Londra gibi şehirleri bir flanöz olarak nasıl deneyimlediğini anlatır. Bu yanı sıra, kenti deneyimlemek aynı zamanda flanörün karşısında flanöz kimliğinin de inşasıdır. Kendi deneyimini, aynı yolları farklı tarihsel dönemlerde adımlamış, "öyküler anlatmış, fotoğraflar ve filmler çekmiş, şehirle bütünleşmek için elindeki her olanağı kullanmış" flanözlerin; Jean Rhys, Virginia Woolf, George Sand, Sophie Calle, Agnès Varda ve Martha Gellhorn gibi kadınların anlatılarıyla birleştirir (Elkin, 2018: 23, akt: Şenel, 2019). Kentleri yürüyerek deneyimleyen kadınları yani flanözleri ele alan çalışmalar da son yıllarda tıpkı flanör de olduğu gibi artmıştır. Hammergren'in (2004) Flanözlüğe dönüşü, Wolff'un (1985) edebiyatta görülmeyen flanözleri, Richards'ın (2003) postmodern çağda görünür olan flanözleri, Scheper'in (2008) bir flanöz olarak siyasi kadınları ele alan çalışmaları-bunlardan sadece birkaçıdır.

Hem flanörlere hem de flanözlere dair çalışmaların çok fazla arttığı, hatta bu konunun popülerleştiği de ayrı bir vakıadır. Gündelik hayatın içinde, az ya da çok, herkes kendini "kalabalıklar içindeki adam ya da kadın" olarak görmesi yaygınlaşmış bir olgudur. Bu bir durumu işaret eder ve böylesi bir durum bir "flanör düşünce" çerçevesi içinde düşünebilir. Yani flanör ya da flanöz bir figürdür ama bunun bir de felsefesi vardır. Hüseyin Köse editörlüğündeki "Flanör Düşünce" adlı kitapta bu konuda doyurucu bilgi verilmektedir. Çetinkaya'nın (2012) flanör felsefeye dair söyledikleri, aslında flanörün kimliğine dair bir temeli de ifade eder. Modern zamanların en önemli ilkesi ve ereği olan yasa ve akıl bir imkan iken, bunların aynı zamanda bireyi boğan ve onu kendine yabancılaştıran bir yanı da vardır. Flanör, işte bu yabancılaşmadan kaçıp kendini sokağa atan adamdır. Flanörün felsefesi şudur: "Yaşama dair değerleri kıskançlıkla savunan flanörün bir tek pozisyonu olabilir, Yasa (üretkenlik-kalkınma-üretkenlik ve sorumluluk) karşısında uzlaşmaz ve mutabakatsız bir pozisyon. Dibine kadar antanonizma" (Çetinkaya, 2012: 24). Köse (2012) ise, flanör düşüncesinin özelliklerini ifade ederken vurguladığı, "yürüyen düşünce", "bireyin yersiz-yurtsuzlaşması", "göçebe kültürün dışarıdanlığı", "aldırmazlık felsefesi", "zaman-dışı zamansallık", "kamusal alanda

kadının görülmemesi”, “sürgün olma hali” gibi ifadeler flanör düşüncenin özüne dair çağrışımları sunar.

Sitüasyonist Enternasyonaller: Gösteri Toplumunda “Gösteriye Direnmek”

Günümüzde psikocoğrafya ifadesinin yaygın olduğu bir vakıdır. Hatta, psikocoğrafyanın ne olduğuna dair geriye dönük okumalar her daim ilginç bir çalışma alanıdır. Ancak şu bir gerçektir ki kavramı 1950’lerde yaygın olarak kullanmaya başlayan Sitüasyonist Enternasyonel psikocoğrafya tarihinde yeri çok önemlidir. Yani, psikocoğrafya deyince ister istemez gözler, bu avangard/öncü harekete çevrilir. O halde şu iki soru önemlidir:

- i. Durumcu Hareket nedir?
- ii. Durumcu Hareketin psikocoğrafya ile ilişkisi nedir?

İlk olarak, 1957-1972 yılları arasında hüküm sürmüş Sitüasyonist Enternasyonel’in geçmişinin Dadaizm² ve Sürrealizm (Gerçeküstücülük)³ gibi

- 2 Gardiner’in (2016) “Yıkıcı Muziplik” dediği Dadaizm I. Dünya Savaşı yıllarında başlayan avangart bir kültür sanat hareketidir. Savaşın vahşi emperyalist karakteri, teknolojik ve kapitalist toplumun iflasının açık kanıtıydı. Dada hareketinin kökenleri 1916 İsviçre’sinde ve daha spesifik olarak yaygın olarak Almanca konuşan Zürih kentinde bulmak mümkündür. Erdem (2019), Dadaizmin bakış açısını şöyle özetler: “Modern sanat hareketlerinden biri olan Dada hareketi için estetik ve sosyal değerlere meydan okuyan ilk sanat hareketi denebilir. I. Dünya Savaşı’nın zalimliğine ve korkunçluğuna karşı ilk olarak yazınsal alanda bir tepki olarak 1916 yılında doğan Dada, 1917 yılında uluslararası harekete dönüşmüştür... Amaçları, sanattaki geleneksel değerleri yıkmak ve eskinin yerini alacak yeni bir sanat yaratmaktır. Aynı zamanda Kübizm, Fütürizm, Konstruktivizm ve Ekspresyonizm gibi diğer avant-garde sanat hareketlerinden de etkilenmişlerdir. Sözel sanatların yanı sıra ortaya koydukları resim, fotoğraf, heykel ve kolajlar da daha önce üretilen çşımalardan oldukça farklıdır. Dada’nın estetik, materyalist ve milliyetçi tutumları alay konusu ile işleyerek eleştirmesi, kendi sanatçı gruplarını oluşturan Berlin, Zürih, Paris, New York gibi bir çok şehirdeki sanatçılar üzerinde de güçlü bir etkisi olmuştur. Bu bağlamda Dada için, sanatçıların odağının estetik açıdan göze güzel gelen nesnelere üretmek değil; çoğu zaman burjuva duyarlılıklarını arttıran ve toplum hakkında, sanatçının rolü ve sanatın amacı hakkında izleyiciyi eleştirmeye yönelten eserler ürettiği ilk kavramsal sanat hareketi denebilir.” (Erdem, 2019: 128). Hareketin ilk üyeleri arasında Alman Hugo Ball, eşi Emmy Hennings, Richard Haulesenbeck ve Hans Richter, Alzaslı Han Arp, Romanyalı Tristan Tzara ve Marcel Janco gibi isimler vardı. Dada, performansları adlandırmak için kullanılan bir slogandı. İddiaya göre Tzara ya da Haulesenbeck tarafından sözlükten rastgele seçilmişti. Dada, Fransızca “oyuncak at”, Almanca “bebek dili”, İtalyanca “oyun zarı” anlamına gelir. Yani özünde anlamsız bir kelimedir (Gardiner, 2016: 50-57).
- 3 Dada Hareketi ile Sürrealizm genelde birlikte anılırlar. Sürrealizm bir nevi Dada Hareketi’nin devamı gibidir. Daha doğrusu Dada Hareketi’nden birçok kişi hareketten ayrılarak Sürrealist akımı oluşturmuşlardır. Dolayısıyla sürrealizm temelini Dadaizmden alır. Akarsu’ya göre Sürrealizmin genel özellikleri şöyledir: “Sürrealizm (Gerçeküstücülük), 20. yy.’ın başlarında Avrupada ortaya çıkan bir sanat akımıdır. Şair ve ressamlar I. Dünya Savaşı’nın yol açtığı yıkım karşısında, dehşete kapılmış, akılcı tutuma karşı tavır alarak,

avangard akımlarla yakından ilişkili olduğunu söylemek gerekir. Bu bağlamda Sitüasyonist hareket aslında düzene karşı çıkışın adıdır. Elbette, artık dadaizm ve sürrealizm dönemi bitmiştir ve Sitüasyonist Enternasyonel'in ortaya çıktığı zamanlar bambaşka zamanlardır. Sitüasyonistleri ve onunla yakın ilişkili psikocoğrafyayı anlamak istiyorsak o halde, ilgili dönemin şartlarını da bilmek gerekir. Sitüasyonistlerin en önemli figürü, hatta yegâne figürü Guy Debord "Kent Coğrafyası Eleştirisine Giriş" adlı kitabını 1955'te, Gösteri Toplumu'nu da 1967 yılında yazdı. Doğrudan bağlantı kurulmazsa da, dönemin ruhunu anlamak için Frankfurt Okulu'nun söyledikleri önemlidir. II. Dünya Savaşı'nın karamsarlığından bütün büyük anlatılar gibi Marksizm de etkilenmiştir ve bu yeni dönem Aydınlanmanın Diyalaktığı (Adorno ve Horkheimer, 2010) ve Kültür Endüstrisi (Adorno ve Horkheimer, 2007) gibi eserler üzerinden okunabilir. Buna göre, Aydınlanma ve Modernite'nin bütün iddiaları çökmüştür ve insanlığı sadece karanlık beklemektedir. Şüphesiz, Frankfurt Okulu'nun ikinci kuşak düşünürü Habermas kendini bu çizginin dışına çıkarmıştır; ancak yine de okulda her zaman karamsar bir ses hâkim olmuştur. Tarihsel bir bağ kurulursa eğer, kültür endüstrisinin hakim olduğu yeni çağda ya da başka bir ifade ile artık Gösteri Toplumu'nun hüküm sürdüğü bu günlerde Sitüasyonistler karamsarlığa düşülmemesi gerektiğini ve hala yapılacak bir şey olduğunu ifade eden toplumsal harekettir. Gardiner'in (2016) Sitüasyonistler için söylediği aslında psikocoğrafyaya bakış açısını da özetler niteliktedir. Sitüasyonistler için "devrim şiirin hizmetindedir" (Gardiner, 2016:145). Oysa Marksist teoriye göre, olsa olsa şiir devrimin hizmetinde olmalıdır. O halde denilebilir ki, Sitüasyonist Enternasyonel, Neo-Marksist perpesktifli tartışmalardan bağımsız düşünmemek gerekir. Büyük anlatılar dönemi bitmiştir ve artık "kültüre dönüş" diye bir olgu vardır. Yani, Kültür Çalışmaları perspektifinden bakılırsa kavga daha çok "kültür dairesi" içindedir. Sitüasyonistler hem tüketim kapitalizmini hem de reel sosyalizmi reddeder. Bu yanılla çift kutuplu dünyanın ötesine geçen bir eylem alanı oluşturmayı amaçlar. Gardiner'in (2016: 146) ifadesiyle "Erken Marks hümanizminden, Georg Lucas'ın Neo-Hegelci Marksizminden, sürrealist provakasyonlar ve aşinalığı bozma tekniklerinden ve varoluşçu hakikilik düşüncesinden fazlasıyla faydalanmışlardı. Sitüasyonistlerin öncüsü sayılan Debord'un (1967) Gösteri Toplumu adlı çalışması bu hareketin en önemli eseri olarak kabul edilir. Hatta Sitüasyonistlerin en büyük eleştirileri "gösteri" kavramıdır. Medya ve reklam

---

bilinç dışının düşsel dünyasına yönelmeye başlamışlardı. 1924'te yayımladıkları Gerçeküstüçülük Bildirgesi'nde düşüncenin aklın denetimi olmadan ve ahlâk gibi engelleri hiçe sayarak, ortaya konmasını savundular. Yapıtlarında nesnelere alışılmamış biçimlerde betimleyen Gerçeküstüçü sanatçılar, çoğunlukla düşlerin gizli dünyasını dile getirmeye çalıştılar. Bazen de nesnelere kendi doğal ortamlarından çıkartarak şaşırtıcı, düşsel bir ortama taşıdılar (Akarsu, 2010: 1). Sürrealizmin en önemli isimleri Andre Breton ve Louis Aragon'dur.

imgeleri artık her yanı sarmış ve toplumda etkin katılım yerine edilgen bakış vardır. Artık gösteri her yeredir. O kadar ki, bireyler yabancılaştığının farkına dahi varmaz. Debord'a (1987) göre; "gösteri yaratıcı enerjilerin ve ütopyacı arzuların gasp edilip metalaşmış ve yabancılaşmış formlara çevrildiği sahte bir şenliktir" ve böylesi bir sahteliğe karşı çıkmak yani gösteriye direnmek zaruridir. Asıl mesele Gösteri Toplumu'nu anlamaktan ziyade gösteriye karşı çıkmaktır. Bu direnme ise, gündelik hayatın içinde ve kenti deneyimleyerek olmalıdır. Sitüasyonistler içinde bir düşünür olan Vaneigem "Gündelik Hayatın Devrimi" adlı eserinde Gösteri Toplumu'na karşı devrimin gündelik hayattan başlayacağını ifade eder. İşte bu noktada, devreye psikocoğrafya girer. Sitüasyonistler "yaşanan mekân, bilinç ve davranış arasındaki ilişkiye dair soruşturmalarını psikocoğrafya olarak adlandırıyor (Gardiner, 2016: 151). Şimdi ise, ikinci sorunun zamanıdır: Sitüasyonistler için psikocoğrafya nedir ve neden önemlidir?

Psikocoğrafya, gösteriye yani sisteme karşı çıkmanın bir aracıdır ve Sitüasyonistler bunun için bazı yöntemler de geliştirmişlerdir: Çalıntılama (*détournement*) ve dolanma (*dérive*). Buna göre, çalıntılama eleştiri ve gösteriye direnmek için kültürel ve metinsel malzemeyi "gasp etme", onu yeniden düzenleme iken dolanma bir tür oyun odaklı kentsel göçebeliktir (Gardiner, 2016: 152). Bu iki kavram da Sitüasyonistlerin psikocoğrafyaya bakış açısını özetler. Debord'a göre, psikocoğrafya "bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde düzenlenmiş coğrafi koşulların, bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki özel etkilerini inceleyen bir çalışmadır" (Debord, 1955:23, akt: Yeşil, 2016).

Debord'un bu tanımlaması ile coğrafya arasında iki şekilde bağlantı kurulabilir. Birincisi, düzenlenmiş coğrafi koşullar denilince Amerikan Kültürel Coğrafyası'nın öncü adı Carl Saur'ın akla gelir. Buna göre, insan ve doğa etkileşiminde coğrafyacının görevi insanın/kültürün doğaya etkisini ya da başka bir ifadeyle "kültürel peyzajı" incelemektir (Özgüç ve Tümertekin, 2000). İkincisi ise, "coğrafi koşulların bireyin duygu ve düşüncelerine etkisi" derken, görüldüğü gibi, bu tanımlamanın da Davranışsal Coğrafya ile ilişkisi vardır. Her ne kadar psikocoğrafya bireyin duygu dünyasına hitap etse de kent deneyimlemenin bilişsel bir yanı da var. Bu bağlamda, Psikocoğrafya ve Davranışsal Coğrafya arasında ilişki kurulabilir. Özgen'in ifade ettiği gibi "bireyin bildiği, duyumsadığı veya gördüğü herhangi bir çevreye yönelik algıları, tutumları ve tüm bunların örüntüsü olarak zihninde inşa ettiği izlenim/imag ve anlayış(lar)ın, çeşitli yaklaşım ve yöntemlerle incelenmesi, davranışsal coğrafyanın, dolayısıyla beşeri coğrafyanın ilgili alanına girmektedir" (Özgen, 2017: 1071). Dolayısıyla kent deneyimi "bireyin veya daha geniş anlamıyla organizmanın iç ve dış uyarıcılar karşısında gösterdiği bilişsel, duyuşsal ve kinetiksel (fiziksel/bedensel) tepkiler" olarak da yorumlanabilir (Özgen, 2016:254).

Debord'un, dolayısıyla Durumcu Hareketin psikocoğrafya bakışını kavramak için önümüze çıkan en önemli kavram "dolanma" (dérive)'dir. Tıpkı flanör gibi, zamanla dolanma (dérive) da belli bir insan tipini ya da eylemi ifade eder hale gelmiştir. Debord'un (1956) Dolanma Kuramı, Sitüasyonistlerin psikocoğrafyaya yaklaşımını anlamak için önemlidir. Buna göre, geçiş tekniği, sapma tekniği gibi yöntemlerle kent kaşifi bize sunulanın (gösteri toplumu) ötesini görme, onu keşfetme ve ona karşı direnmeyi amaçlamaktadır. Bütün bunlardan hareketle şöyle denilebilir; psikocoğrafya'nın temelinde iki kavram öne çıkmaktadır: Flanör ve (dolanma) dérive. Elbette bu iki kavramın kendine özgü bir tarihselliği vardır. Flanör, kenti bütün akıcılığı içinde keşfetmeye çalışırken, bir devrimci dolanma (dérive) ile kenti deneyimlerken değiştirmeyi amaçlar. Yeşil'in (2016) ifadesiyle, "Baudelaire'ye göre, bir zamanların bohem flanörü dérive ile kent devrimcisine dönüşmüştür ama ikisinde de amaç kenti deneyimlemektir (Yeşil, 2016).

Günümüzde Sitüasyonistlerin dolanma (dérive) kavramının gözden düştüğü, oysa flanör kavramının hâlâ revaçta olduğu bir olgudur. Bir diğer olgu ise, Sitüasyonistlerin 1972'den sonra gözden düşmesiyle beraber psikocoğrafyanın da bambaşka bir boyuta evrildiğidir. Öncekilerin aksine, bu sefer psikocoğrafyaya dokunuş İngiltere merkezlidir.

Edebî Psikocoğrafya: Kentin Büyülü ve Derin Tarafını Görme

Sitüasyonistlere göre psikocoğrafya; "mekansal bir pratik ya da eylem" iken daha sonraki yılların psikocoğrafyası, Löffler'in (2017) "edebî psikocoğrafya" olarak ifade ettiği yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Buna göre, psikocoğrafya; sanatçı, şehir planlamacısı, edebiyatçı, sinemacı vb birçok kesimin kafa yorduğu bir alandır. Bu yeni yaklaşım daha çok Londra merkezlidir. Edebî Psikocoğrafyada şiir, roman, tiyatro oyunu, popüler roman, karikatür, gazete yazıları, şarkı, film, resmi yazı gibi birçok görsel ve yazılı metin kullanılır. Bu tür bir psikocoğrafyada, kentin içindeki bir yere dair "psikocoğrafik anı" yakalamak temel amaçtır. Psikocoğrafik an; mekâna derin ve kapsamlı bakışı ve sonrasında da kenti kavramayı hedefler. Açıkçası, bu yaklaşım gevşek olarak görülebilir ama günümüz düşüncesi göz önüne alındığında, böylesi bir psikocoğrafya zamanın ruhuna da daha uygundur. Covery'nin (2016) "Düşsel Gelenek" diye tanımladığı Londra merkezli psikocoğrafya, aslında "edebî psikocoğrafya" yaklaşımının içindedir. Öne çıkan isimler ise, J.G. Ballard, Iain Sinclair, Peter Ackroyd, Stewart Home, Patrick Keiller gibi psikocoğrafyacılarıdır. Covery'in (2016) bu isimler için kullandığı başlıklar dahi, aslında bu yazarların kente bakışını ya da psikocoğrafya içindeki yerlerini özetlemektedir. Örneğin, Ballard'da "duyguların ölümü, Iain Sinclair ile "psikocoğrafyanın yeni-

den markalaşması”, Ackroyd’da “yeni antikacılık”, Home’un “Londra Psikocoğrafya Birliği’ndeki faaliyetleri” ve Patrick Keiller ile “Robinson’un Dönüşü”. Şüphesiz bu isimler psikocoğrafyaya oldukça katkı yapmışlardır. Ancak bu katkı belli bir kavramsal haritadan ziyade bizatihi bu yazarlar tarafından kenti deneyimlemek ve keşfetmek şeklinde olmuştur. Edebi psikocoğrafya içinde ifade edilen yazarların başında Will Self gelmektedir.

Bir İngiliz yazar ve gazeteci olan Will Self gazete sütunlarında psikocoğrafya etiketini kullanıp kavramı popülerleştirmiş ve aynı zamanda 2007 yılında Psikocoğrafya adlı bir kitap yayınlamıştır. Self bu kitabında Londra, Ohio, Dublin, Roma gibi farklı şehirlere ait parça parça yazıları bir araya getirmiştir. Yazılarında İngiliz düzyazı geleneğini takip ederek sıradışı ve yaygın olmayan kelimeleri seçmiştir. Onun psikocoğrafyası, her şeyin tanıdık ve bildik olduğu bu dünyayı yeni bir tarzda görmeyi amaçlar. Onun Londra mahallelerine dair kullandığı sembolizm kasvetli apartman bloklarının farklı bir ışıktaki görünmesini sağlar. Self bu dil ile sanki Londra’yı yeniden yaratmayı amaçlamaktadır.

Will Self’in abartılı diline karşın Peter Ackroyd’un üslubu tam bir antikacı gibidir. Covery (2011) onun tarzını “yeni antikacılık” olarak değerlendirir. Elbette, Ackroyd’un kente dair eski bilgileri metne yığmaz, tam tersine onlara otobiyografik unsurlarla can verir. O yüzden onun metinleri, oldukça hacimli olsa da ölü bir eski eşya dükkanı değildir. Antika yaşayan bir canlı gibidir. Londra’nın Büyük Yangını (Great Fire of London) (1982), Hawkersmoor (1985), Chatterson (1987) ve Londra: Biyografi (London: The Biography) (2001) gibi eserlerde Londra’nın farklı katmanlarını anlatır. Şehrin sakinleri, olaylar daha önceki zamanlarla karışır. Kısaca kente dair bir yer ya da olay anlatılırken, oradan başka bir zamana sıçranabilir. Onun psikocoğrafyası için Londra’da bir antika avcısı denilebilir.

Edebi Psikocoğrafyanın bir diğer adı da Iain Sinclair’dır. Lut Heat (1975), Lights Out for the Territory (1997) ve London Orbital (2003) adlı çalışmaları psikocoğrafya alanındaki önemli eserlerdir. Covery’ye (2011: 100) göre, günümüzde psikocoğrafyaya popülerlik kazandıran en önemli isimlerin başında gelir ve “psikocoğrafyanın markalaşmasını” sağlamıştır. Sinclair (1997) Lights Out for the Territory adlı eserinde psikocoğrafyaya bakışını da söyler: “Yürümek şehri keşfetmenin ve ondan faydalanmanın en iyi yoludur; değişimler, geçişler, bulutlardaki çatlaklar, suyun üzerindeki ışığın hareketi... Alarm durumunda akıp giden asfalt zeminde doğa yürüyüşü yapmak, yerde uzanan dokuya ait hikâyenin kendisini göstermesine izin vermek, akıntıya amaçlı bir şekilde kapılmak tavsiye edilir (Covery, 2011: 100). Onun için günümüzün flanörü de denilebilir.

J. G. Ballard, yukarıda ifade edilen isimlerden oldukça farklı bir yerdedir. Onun psikocoğrafyası ne antika avcılığıdır ne de kentin büyüğü atmosferini keşfetmeyi amaçlar. Psikocoğrafya genelde yürümeye odaklanmıştır ve yürüme her zaman güzellemelelere konu olmuştur. Oysa Ballard “Duygunun Ölümü” adlı eserinde insanın çevresi ile bağının yok olduğunu vurgular. Otoyollar, dışa kapalı konutlar, varoşlar ve teknoloji vasıtasıyla insanın duygusu ölmüştür (Altaç, 2018). Ona göre, Londra’nın merkezi ondokuzuncu yüzyıla aittir. Orayı ve oradaki insanları anlatmak günümüzü tam anlamıyla ifade etmektir. Ballard için asıl hikâye kent merkezinin dışındaki varoşlardır. Ballard Çarpışma (Crash), Beton Ada (Concrete Island) ve High Rise (Gökdelen) adlı eserlerinde kentsel çöküşü ve oradaki insanın hikâyesini anlatmıştır.

Sonuç olarak, psikocoğrafyayı kabaca üç döneme ayırmak mümkündür:

- i. Kalabalıklar içinde gezen modern insan ya da flanör
- ii. Kenti deneyimlerken sisteme direnen bir devrimcinin kentte dolanması (dérive) ve
- iii. Günümüzün “çoklu” dünyasında, kente derin bakış ile “psikocoğrafik anı” yakalamaya çalışan kent gezgini. Bir diğer husus ise, günümüzde bu üç yaklaşımın, eş zamanlı olarak, bir arada olabirliğidir.

O halde, bir yöntem olarak psikocoğrafyayı benimseyen biri, günümüz kentini anlamak için ne yapmalıdır? Bu bağlamda, iki husus önemlidir: *Birincisi*, günümüzde kenti anlamak için, hem turist bakışı hem de kentlerin dijitalleşme olgusunu hesaba katmak gerekir. Bir kenti deneyimlerken bazen yegâne amaç; turist bakışının ve dijital dünyanın ötesine geçmek iken bazen de bizzat turist bakışının ve teknolojinin imkânlarından yararlanmaktır. Yani günümüzde bu iki olgu, istesek de istemesek de, kent ile insan arasındaki ilişkide mevcuttur. *İkincisi* ise, mekâna dair yeni yaklaşımları bilmek kenti deneyimleme eylemine derinlik ve zengilik katar. Şüphesiz farklı disiplinlerin mekâna dair zengin bakış açıları vardır; ancak bu çalışmada, psikocoğrafyaya farklı kavramlarla bakmak adına coğrafi düşünce tarihi esas alınmıştır. Bu anlamda, postyapısalcı coğrafyalar ile psikocoğrafya arasında kurulacak bağ önemlidir. Örneğin hem psikocoğrafya hem de postyapısalcı coğrafyalar için oldukça önemli olan “yürüme eylemi” kent gezginlerine yeni bakış açısı kazandırabilir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde;

- i. Postyapısalcı coğrafyalarda “pratık ve eylem”
- ii. Postyapısalcı coğrafyalarda “tecessüm” (embodiment) meselelerini ele alarak, günümüz kent gezginliğinin izini sürmektir. Bu süreçte, Türkiye’de kent deneyimi nasıl olur sorusu her daim zihinde tutulacaktır.

Psikocoğrafyayı Postyapısalcı Coğrafya Bağlamında Düşünmek

Postyapısalcı coğrafyalar içinde değerlendirilen birçok teori ve yaklaşım vardır. Bunlardan birisi de, kendine özellikle Kültürel Coğrafya'da daha yaygın alan bulan *Temsil ötesi teori (Non-representantional theory)*'dir (Uysal ve Güngör, 2016). Temsil ötesi teori, belli bir teoriden ziyade, sanki bir şemsiye gibi, farklı teorileri ve yaklaşımları içinde barındırır. Temsil ötesi teorinin en önemli öncüsü olan Thrift'e (2008) göre, teorinin öne çıkardığı yedi ilkesi⁴ vardır. Bunlar aynı zamanda teorinin metodolojisini de etkileyen kavramlardır. Açıkçası, teoriye dair kavramlar ve ilkeler hepsi birden bir bütünü oluştursa da, bu çalışmada, psikocoğrafya ile yakından ilişkili görüldüğü için temsil ötesi teorinin üç ilkesi öne çıkarılmıştır.

Pratik, Tecessüm ve Gündelik Hayat

Postyapısalcı coğrafyalarda en önemli çalışma alanlarından biri insanın *pratik*leridir. Buna göre, mekanın akışkan hali eylem üzerinden kavranabilir. Tabi burada "tecessüm eden bir pratik" (embodied practice) söz konusudur. Yani her an yeniden oluşan bir eylem durumu söz konusudur. Dağa tırmanmak, bisiklet sürmek, alışveriş yapmak gibi gündelik hayatımızın en önemli pratiklerinden biri de yürümedir.

Günümüz coğrafyasında insan ve mekan arasındaki ilişkiyi kavramak için "yürüme" eylemi önemlidir. Yürüme, psikocoğrafya için de önemlidir. Hatta psikocoğrafyada en önemli figür olan flanör için şehirde yürüyen adam da denilebilir. Walter Benjamin'e göre flanör "kendini kaplumbağanın temposuna uydurmak-tan hoşlanırdı. Eğer ona kalsaydı, ilerlemenin böyle adımlarla sürmesini isterdi."

Şu bir gerçek ki günümüz insanın kenti deneyimlemesi oldukça farklıdır. Genel olarak "kalabalıklar içinde kaybolmayı seven" insan için şehirde dolaşmak yeni bir eylem çeşitidir. İşte tam bu nokta, psikocoğrafya ile postyapısalcı coğrafyaların buluşma noktasıdır. Yani ikisi içinde de bir pratik ya da eylem olarak yürüme önemlidir. Yürümek aynı zamanda, kenti okumak, yeniden kurmak ve

4 Postyapısalcı Coğrafyalarda en önemli teorilerden birisi de temsil ötesi teoridir (Non-Representantional Theory). Thrift'in (2008) çalışmalarından esinlenen birçok coğrafyacı bu teoriyi eserlerinde kullanmıştır. Temsil ötesi teorinin postyapısalcı düşüncenin özellikleri ile örtüşen düşüncelere paralel olarak yedi ilkesi vardır. Buna göre, temsil ötesi teorinin yedi ilkesi şunlardır: 1) Temsil ötesi teori gündelik hayatın akışını kavrama çabasıdır. 2) Temsil ötesi teori, tereddütsüz bir şekilde, anti-biyografik ve ön bireysel (pre-individual)'dir. 3) Temsil ötesi teori, pratikler üzerine yoğunlaşmıştır. 4) Temsil ötesi teori, etrafımızdaki eşyaya da (materyallere) önem verir. 5) Temsil ötesi teori deneyseldir. 6) Altıncı ilkesi "temsil ötesi teori duyguya ve duygulaşma (affect) önem verir" (Thrift, 2008: 12). 7) Temsil ötesi teorinin dirimselliği teşvik eden bir etik anlayışı vardır. (Thrift, 2008:8:14, akt, Uysal ve Güngör, 2016: 87-88).

kurgulamaktır. Nurdan Gürbilek, “*Sessizin Payı*” adlı kitabının giriş bölümünde, Walter Benjamin’den mülhem okuma ve yürüme arasında çok güzel bir bağ kurar. Bölümün başlığı “*Manzaralar ve Patikalar*” coğrafi bağlamda çağrışımlarla doludur. Bu iki kavram, özellikle postyapısalcı coğrafyacılar için oldukça anlamlıdır: Birincisi, manzara (peyzaj/coğrafi görünüm) bizzat coğrafya disiplininde merkezi bir kavramdır ve coğrafi düşünce tarihindeki paradigmatik değişimleri manzara üzerinden okunabilir (Wylie, 2007). Postyapısalcı perspektifte manzaraya nasıl bakacağız ve onu nasıl keşfedeceğiz gibi sorular öncesinde Gürbilek’e (2015: 11-12) kulak vermek faydalı olacaktır:

“Walter Benjamin *Tek Yön*’deki bir fragmanında, yürünerek katedilen yolun, uçaktan seyredileninkinden farklı bir gücü olduğunu söyler. Uçaktan bakan aşağıda geniş bir manzara, alabildiğine uzanan bir düzlük görür: Yol düzlüğün içinde, çevresindeki araziyle aynı yasaların buyruğunda ilerliyordur. “Sadece yolu yürüyerek kateden kişi,” der Benjamin, “yolun neye hükmettiğini öğrenebilir.” Yolun “uçaktan yayılmış bir düzlük gibi görünen manzaradan nasıl yeni mesafeler, görüş alanları, açıklıklar, menziller” çıkardığını görebilir... Deneyimin nesneyle yakın temastan geçtiğini söylüyor gibidir Benjamin. Nesneye uzak izlenimlerle serbestçe yorumlamak yerine (“zihnin özgür uçuşu ve) konuşmasına izin vermek gerekir. Uçak yolculuğunun direkt bakışıyla yayanın yatay perspektifini karşılaştırırken sanki kendi yazma tekniği üzerine de düşünüyordur Benjamin: Uçarak mı geçmeliyim malzemenin üzerinden, yoksa içinde mi dolaşmalıyım? Yolun akışına mı teslim edeceğim kendimi, yoksa manzaraya hâkim bir yüksekliğe mi yerleşmeli?”

Bu nokta önemlidir, çünkü psikocoğrafyanın ve postyapısalcı coğrafyanın amacı kenti ve kent imgelerini cadde seviyesinde deneyimlemektir. Yani kent yürüyüş ile tecrübe edilip keşfedilmelidir. Aslanan yürüyüş olduğuna göre, acaba farklı zamanlarda farklı yürüyüş tarzları var mıdır ya da yürüyüş olgusu zamanla nasıl değişmiştir ve flanör düşünce ile yürümenin felsefesi arasında nasıl bir bağ vardır gibi sorular devreye girer.

Yürümenin de bir felsefesi vardır ve her dönemin yürüyüşü farklı bir şeyi temsil eder. Bu yüzden, Solnit’in (2016) kapsamlı bir şekilde ele aldığı gibi, yürümenin uzun bir tarihi ya da yol aşkının asırlardır süren bir çağrısı vardır. Maksatlı ve bir gaye için yürümek denince akla ilk önce *hacılar* gelir. Her din için önemli olan güzergâhlarda yürümek önemli bir eylemdir. Hz. İsa’nın ve Hz. Meryem’in geçtiği rotalar izlenerek yerine getirilen dini bir yürüyüş buna örnektir. Müslümanların Hira Dağı’na yürüyüşü ya da Kabe’de gerçekleştirilen tavaf bir diğer örnektir. Bu tür yürüyüşler, aynı zamanda, bir iş yolculuktur. Lakin günümüzdeki benzer bir yürüme ediminin ilk izlerini romantik dönemde görmek mümkündür. Wordsworth, Rousseau ve John Clare için kırsal bir alanda yürümek ve yürürken

mazaralar içinden geçmek aynı zaman da düşünme anlamına gelir. Rousseau'nun "ben ancak yürürken düşünebilirim" sözüne benzer ifadeleri bundan sonra çoğu şair, düşünür ve edebiyatçıda da görmek mümkündür. Kır ve yürüme ya da kırdaki yürüyüş hiç ayrılmayan bir ikili olsa da, şehir ve yürüyüşün de kendine ait bir tarihi vardır. Hatta çağdaş şehir, başlangıcından itibaren yürüyen insanlarla anılır, şehir ve şehrin caddelerinde yürüme arasında her daim bağ vardır (Williams, 1975: 233). Yürüme deyince Michel de Certeau'nun (2009) yaya/yürüyen (walker) ile gözlemci (voyeur) ayrımı bize çok şey söyler. Yürüyen kişi aynı zamanda şehri yeniden inşa eden kişiyken, gözlemci şehrin dışından ve şehre uzaktan bakan kişidir. İnsan bir caddenin içindeyken dahi şehre uzak kalabilir.

Yürümek aynı zamanda politiktir ve dolayısıyla ideolojik bir yanı vardır. Durna'nın (2018) dediği gibi "yürümek politik bir iştir" ve "Nietzsche, Rimbaud, Thoreau, Nerval, Kant, Rousseau, Gandi, İsa gibi kendi politik, felsefi ve düşünsel bakış açılarından yürüyüşü bir yaşam biçimi ve varoluş hali olarak şekillendirmiş" (Durna, 2018: 99) önemli kişilerdir. Yürümenin toplumsal ve politik yanı denince ilk akla gelen Gandi'nin 1930 yılındaki "Tuz Yürüyüşü" ve bu yürüyüşün pasif direnişin en önemli bölümü olması; Martin Luther King'in 1963 yılında "İş ve Özgürlük İçin Washington'a Yürüyüşü" ve o yürüyüş esnasında meşhur "Bir Hayalim Var" adlı konuşması akla gelir. Türkiye'den bir örnek ise, 1990 yılında Zonduldak'tan Ankara'ya "Madenci Yürüyüşü". Kısacası, yürümek bireyin duygu dünyasındaki bir faaliyet olduğu kadar aynı zamanda ve belki de daha fazla toplumsal ve politik bir eylemdir.

Walter Benjamin'in "bir şehre uzaktan bakmak" ile "şehri cadde seviyesinde tecrübe etmek" ve Michel de Certeau'nun şehirde "yürüyen kişi" ile "gözlemci kişi" ayrımı, aslında iki farklı yaklaşımı ve paradigmayı ifade eder. Bu noktada coğrafi düşünce tarihinde de benzer bir ayrımı görmek mümkündür. Kabaca post-pozitivist dönem diye ifade edilen 1970 sonrası coğrafi yaklaşımlar, aslında, genel olarak "mekana uzaktan bakışı"; daha özelde ise, nesne-özne ayrımını, mekana içi boş bir nesne ya da sadece olayların olduğu fon muamelesi yapmayı eleştirmiştir. Yeni yaklaşımlara göre, bizzat mekân hareketli ve akışkandır; mekânın da bir hikâyesi ve tarihi vardır. Hatta kendi diyalektiği mevcuttur. Bu yeni bakışın psiko-coğrafya ile örtüşen yanlarının olduğu açıktır. Varoluşçu coğrafyaların "insanın içindeki kent", yapısalcı coğrafyacıların "kentlerin sosyo-ekonomi politikliği ya da iktisadi rasyonelliği, feminist coğrafyacıların "kentlerin çoklu kimliklerine vurgusu" aslında, şehri yeni ve farklı deneyimleme biçimlerine de bir vurgudur. Yine yürüme edimine dönecek olursak, De Certeau'ya (2009) göre şehirde yürümek çok katmanlı bir olgudur ve en genel anlamıyla, iç içe geçmiş yapısal ve bireysel unsurlar yürüme vasıtasıyla ayrıştırılır ve yeniden kurulur. Büyük ve ezici yapı-

ların üstten gelen stratejilerine karşı bireyin kendine alan açan kurnaz taktikleri vardır. Bir kentin içinde yürüyen kişi, aynı zamanda gündelik hayatın içinde kendine alan açan kişidir. Tam da burası, psikocoğrafya ile postyapısalcı coğrafların bulunduğu ikinci noktadır ve postyapısalcı perspektifte “yürüme” eylemini bir metod olarak kullanan coğrafyacıardan Wylie’nin (2005) çalışması dikkate değerdir.

Genelde psikocoğrafya içinde anılan De Certeau’yu en iyi anlayan coğrafyacıardan birisi de temsil ötesi teorinin önemli ismi Nigel Thrift’tir. Bu teorinin genel olarak yedi özelliği olduğunu söyleyen Thrift’e (2008) göre, bunlar içinde “*gündelik hayatın akışını kavramak*” ve “*pratik üzerinden mekânı anlama*”nın yeri ayrıdır. De Certeau’nun “Gündelik Hayatın Keşfi” adlı eserindeki “Kentte Yürüme” bölümüne özellikle dikkat çeken Thrift (2008) benzer yaklaşım ile “Kentte Araba Sürme” pratiği üzerinden kent ve insan arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışır. Konuyu pek dağıtmadan şu soruyu sormak gerekir; bir şehirde araba sürmenin anlamı nedir ve bizim kent ile kurduğumuz ilişkiyi nasıl etkiler? İster arabayı sürme, ister yürüme pratiği üzerinden olsun, ortak nokta bir insanın kent deneyimi denen şeyin pratik ve gündelik hayat ile ilişkisidir.

“Büyük dünya meseleleri”nin aksine daha küçük meseleler denilince gündelik hayat akla gelmektedir. Örneğin “dünyayı kurtarmak”, “büyük edebî eserler yaratmak”, “sistemi değiştirmek” gibi olgular gündelik hayatın dışında iken “alışveriş yapmak”, “sohbet etmek”, “yürümek” gibi şeyler de gündelik hayatı ifade eder. Büyük meseleler ve anlatılar “zirveleri” gündelik olan ise öylesine “düzlükleri” çağrıştırır. Gardiner, genelde yapıldığı gibi, “insan yaratıcılığına ilişkin anları yüce dağ zirvelerine ve gündelik yaşamı da düzlükler ya da bataklıklara” benzetilmesinin gündelik hayatı açıklamadığını ifade eder ve o yüzden Lefebvre’in metaforunu daha kapsayıcı bulur. Buna göre; gündelik hayat üzerinde yaşadığımız topraktır. Şüphesiz envai çeşit çiçekler ve ağaçlarla dolu bir orman güzeldir. İşte o güzelliğin zemini olan toprak, her ne kadar biz farkına varmasak da o vardır (Lefebvre, 1991, akt: Gardiner, 2016). O halde denilebilir ki gündelik hayat, üzerinde bireysel hikâyelerimizin fıskırdığı ve yapısal ilişkilerin yansıdığı bir zemindir. Böylesi bir metafor dahi bakışımızı kuşbakışı yüksekliklerden cadde seviyesine indirir.

Çok genel bir yorum yapılırsa, psikocoğrafya eğer kenti deneyimlemekse, aynı zamanda o kentin gündelik hayatını da keşfetmek anlamına gelir. Bu yüzden olsa gerek, De Certeau, Lefebvre gibi düşünörlere ait gündelik hayat teorilerinin psikocoğrafya içinde anılıyor olmasının anlamı da budur. Gündelik hayat denildiği zaman, “hayatın kıyısında köşesinde kalmış olmaktan” ziyade hayatın içinde olmak ya da kendini sokağa atmak tabiri daha açıklayıcıdır.

Psikocoğrafya ve Postyapısalcı coğrafyaların kesişme noktası olarak görülebilecek kavramlardan bir diğeri de “*tecessüm*”⁵ (embodiment)’dür. Delueuzecü bir bakış açısıyla söylenirse, kent deneyimi denen şey, her an yeniden *tecessüm* eder. Bu nokta; psikocoğrafya, postyapısalcı düşünce ve coğrafya arasında yer alan bir buluşma noktadır. Yürümek (pratik etme), her an kenti yeniden kurmak (*tecessüm*) ve kalabalıklar içindeki flanörün katmanlı, yoğun ve özgür bakışı (psikocoğrafik an) bu üç alanın buluşma noktasıdır.

Dünya üzerinde, nasıl farklı modernite ve postmodernite tarzları varsa (ya da modernite ve postmodernitenin farklı mekân tasavvurları varsa) acaba farklı psikocoğrafya yapma tarzları var mıdır? Andre Gide, Fransız romanı ile Rus romanını karşılaştırırken, Stendal’in estetik anlayışını ifade ederken “Bir roman yolda dolaştırılan aynadır” ifadesini kullanır ve peşinden de bu durumun Dostoyevski’de olmadığını söyler. O halde soru şudur; farklı yer ve zamanların farklı mekânsal tasavvuru var mıdır? Çalışmanın bundan sonraki bölümü bu soruyu merkeze alıp psikocoğrafyayı çağdaş coğrafi düşüncenin imkânları ile iki örnek üzerinden açıklanacaktır.

Yaratıcılığın Psikocoğrafyasına İki Örnek: W.G. Sebald⁶ ve Turgut Uyar

Postyapısalcı coğrafyalarda, özellikle manzara çalışmalarında adı çok geçen Winfried Georg Sebald Psikocoğrafya’da da sıklıkla referans gösterilir. Onun en önemli eserlerinden birisi olan Satürn’ün Halkaları edebiyat eleştirisi kadar antropoloji, coğrafya, manzara çalışmaları, sanat tarihi gibi disiplinlerdeki bilim insanları açısından ilginç bulunmuş ve üzerinde çok durulmuş bir eserdir (Path ve Dillbohner, 2007). Literatürde “gezi-roman” türü diye anılan Satürn’ün Halkaları daha başlangıçta gerçek ile kurgu arasındaki sınırı flulaştırır. Satürn’ün Halkaları bir kent gezgini için ne vaad eder?

- 5 Postyapısalcı düşüncenin en önemli kavramlarından birisi olan “*embodiment*” çevirisi zor bir kavramdır. Ancak, Yalçiner’in (2014) “*embodiment*” için “*tecessüm*” kelimesi kavramın anlamı daha iyi ifade eder. Ayrıca, canlanmak, boyut kazanmak ve görünmeye başlamak olarak da tanımlanabilir. “*Tecessüm* karmaşık bir aporia olarak tanımlanabilir. Bağlamsal niteliği açısından, hayat tecrübesinin cismaniyet kadar, soyutluğunu da ifade eder. *Tecessüm*, aynı zamanda, dünya-kuran bir tecrübedir. *Tecessüm*, varlığın ve varoluşun teker-rür vasfıdır. Ezcümlle; *tecessüm*, yalnızca özgün-dünya’yı değil, aynı zamanda, birliktelik-dünyası’nı da resmeder.” (Yalçiner, 2014).
- 6 Winfried Georg Sebald (1944-2001). Alman yazar, edebiyatçı ve akademisyendir. Almanya’da Bavyere Eyaleti’nin Wertach kasabasında doğdu. Freiburg Üniversitesi’nde Alman ve İngiliz Dili ve Edebiyatı okudu. 1965 yılında İngiltere’ye yerleşti. 1966-1969 yılları arasında Manchester Üniversitesi’de, sonrasında da yaklaşık otuz yıl East Anglia Üniversitesi’nde çalıştı. 2001 yılında Norwich’de arabasında kalp krizi geçirip vefat etti. Bazı eserleri şunlardır: *Vertigo* (1990), *Göçmenler* (1992), *Satürn’ün Halkaları* (1995), *Kır Evinde İkamet* (1998), *Austerlitz* (2001).

Edebiyat eleştirisinde yaygın tartışmalardan birisi de eser yazardan bağımsız mıdır yoksa metin yazarın toplumsal yapısının ya da psikolojisinin mi ürünüdür? Satürn'ün Halkaları okunurken, tıpkı çağdaş coğrafi düşünce de olduğu gibi, biri diğerine tercih edilmemeledir. Yani onun eserlerinden özne-nesne ayrımı yoktur. Satürn'ün Halkaları'nda anlatıcının iç dünyası metne yansımıştır. Hatta bu metin yazarın kendi iç dünyasına bir yolculuktur. Kitabın alt başlığındaki "İngiltere' de Bir Haç Yolculuğu" ifadesi bile yazarın "iç yolculuğuna dair" ipucu verebilir. Ancak bu eser sadece iç yolculuk değildir. Dil yapısının, dönemin anlayışının; kısaca dışta olan da vardır bu yolculukta. O halde denilebilir ki, Satürn'ün Halkaları'nda iç ve dış yolculuk iç içedir. Anlatıcı bir yerde yürürken dışta olanı görür; sonra iç dünyada bir şeyler doğar, gelişir. Nihayetinde tekrar dışa döner. İç ile dış arasında sürekli bir geliş ve gidiş vardır. Bu bağlamda, mekânı yazmak, aslında dışarda ve içerde görünenin yazılmasıdır. Anlatıcı şurda şu vardır, burada bu vardır demekten ziyade, postyapısalcı coğrafyaların diliyle söylenirse, "bütünlük" duygusu verip atmosfer oluşturur.

Sebald, eserlerinde genel olarak hatıra, hatıranın yitimi, bilinç, tarih gibi konuları ele almıştır. 1995 yılına ait bir eser olan Satürn'ün Halkaları'nı ilginç kılan eserin belli bir tür içine dâhil etmenin zor olmasıdır. Kimine göre roman kimine göre gezi edebiyatı türüdür. O yüzden olsa gerek "gezi roman" diye de ifade edilmektedir. Yazar, hem kendi hayatının hem de kurgusal bir romanın birinci ağızdan anlatıcısıdır. Eserde hiç adı geçmediği için Satürn'ün Halkaları kurgusal bir metne daha yakındır. Ancak anlatılan yerler yazarın gezi notları olduğu için okuyucu çoğu zaman metnin kurgusal olmayan yönüne de aşınadır. Sebald, İngiltere'nin güneyindeki Suffolk bölgesini yürüyerek dolaşır. Dolayısıyla, Satürn'ün Halkaları'dan her bölümün çıkış noktası "yürüyerek gezilen yerler"dir. Yürüyüş esnasında, etraftaki insan ve yerlerle içiçe olan yazar salt gördüğünü tasvir etmez. Çevredeki nesnelere, kişilere ve yerlere dair duygular ile geçmişe dair düşünceler, hatıralar ve bilgiler hep içiçedir. O yüzden, Satürn'ün Halkaları'da, kurgusallık, seyahat yazısı formu, biyografi, mit, hatıra, tarih, lirizm içiçe geçtiği için bu eser "melez (hibrid) bir tür"dür. Bu yönüyle, Satürn'ün Halkaları postyapısalcı coğrafya içindeki temsil ötesi teorilere en yakın eserlerden biridir (Wylie, 2007).

Satürn'ün Halkaları on bölümden oluşur ve eserde sayfa numarasının olmaması dahi yazarın bakış açısı hakkında fikir verir. Kitabın adına dair gönderme iki pasajda gözükmektedir. Birincisi, Kitabın Epigrafi'nda. Diğeri ise dördüncü bölümdedir:

"Bir elbisenin kuyruğu misali gecenin gölgesi çekilir dünyanın üzerine ve güneşin batışıyla birlikte dünyadaki neredeyse her şey meridyenleri takip ederek sırayla uyuduğu için diye devam eder. Browne, hep batmakta olan

güneş takip edilirse, üzerinde yaşadığımız dünyada, Satürn'ün tırpanıyla kesip biçilmiş gibi görünen yüzünkoyun yatmış bedenlerden başka bir şey görülmez- saralı bir insanlık için sonsuza denk uzayıp giden bir mezarlık” (Satürn'ün Halkaları: IV).

Her bölüm birbiriyle ilintili ama aynı zamanda birbirinden bağımsız gibi görünen meselelerle ilerler. Örneğin birinci bölüm; “Hastanede, Anma Yazısı, Thomas Browne’in Kafatasının Serüvenli Yolculuğu, Anatomi Dersi, Ruhun Yükselmesi, Baklava Ağ Dokusu, Düşsel Varlıklar, Ölü Yakma” konularını ele alırken nispeten daha fazla konuya sahip sekizinci bölüm “Şeker Hakkında Sohbet, Bolulge Park, FitzGeraldlar, Bredfield’da Azvan.Arasındaki Çocuk Odası, Edward FitzGerald’ın Yazınsal Merakı, Büyülü Bir Gölge Oyunu, Kaybedilen Bir Arkadaş, Son Yıllar, Son Yolculuk, Yaz Manzarası, Mutluluk Gözyaşları, Domino, İrlanda Hatırası, İç Savaşın Öyküsüne Dair, Kundaklamalar, Yoksullaşma ve Yıkılış, Sienalı Azize Caterina, Sülün Avlama Sevdası ve Girişimcilik, Çölün İçinden, Gizli İmha Silahları, Başka Bir Ülkede” temaları ele almaktadır.

Sebald çoğu zaman bir yere baktığında dünyanın geçiciliğini görür ve ona göre manzara ölümlü, dünya koca bir mezarlıktır. Satürn'ün Halkaları ise, bir metafor olarak nesnelere ölümlü kılan şeydir. O yüzden en ufak bir nesneye baktığında ya da bir yere gittiğinde gördüklerini sonsuza açmak ister. Örneğin eserin başında hastanede yattığı zamanları anlatırken gözü ilk önce pencereye takılır ve oradan Thomas Browne’in Meşhur Kafatası Serüveninin Yolculuğunu anlatır ve bir anda okuyucu da hastanenin o kasvetli odasından 17. Yüzyıla gideriz. Zaman ve mekanlar arası yolculuğa bir diğer örnek ise şudur. Anlatıcı, bir balıkçı kasabasını ve Ringa balığının o bölge için öneminden bahsettikten sonra Ringa balığı hakkında etraflı bilgi verir. Ansızın 19. Yüzyıla fırlayıp o dönemki balıkçıların toplumsal durumunu anlatır. Bu noktada altını çizmek gerekir ki, yazarbizlere rastgelere ansiklopedik bilgiler vermemektedir. Bir balığı anlatırken sonra balıkçıların hikayesine geçmesi metnin bütününe bakılırsa bağlantısız değildir. Bu bağı kuran yazarın da izini sürdüğü “zamanı ve mekanı aşan” insanlık durumudur. Zamanı ve mekanı aşan insanlık durumu denildiğinde buna bir diğer güzel örnek ise, yazar terkedilmiş bir trene bakıp hemen yokluk ve ölüm fikrini ele almasıdır. Sonrasında ise o tren yolunun yapıldığı zamanlara ve onu yapan şirketin zamanına gider. Şimdi yok olanın o zamanlar ki canlılığını ele alır. Anlatıcı bununla yetinmez, o şirketin Çin’e yaptığı ama Çin ile Britanya dış ilişkilerinin bozulması sebebiyle teslim edilemeyen trenleri anlatan dönemi ele alır. Okuyucu, böylece İngiltere’den Çin’e ve Çin tarihine gider. Bütün bu metinleri okuduktan sonra birçok duygu, bilgi, fikir içiçe geçer. Peki, bu kadar farklı zaman ve mekâna dair bilgiyi, duyguyu

ve düşünceyi bir arada tutan nedir. Anlatıcının her daim varlık ve yokluk meselesi ile manzaraya baktığını ve metne canlılık verenin bu olduğunu okuyucu hisseder:

“Bir zamanlar bu manzara içindeki her bir yel değirmeninin, ressamın elinden çıkmış bir gözün ışığı gibi olduğunu akla hayale getirmek artık mümkün bile değil, demişti çocukluğu yel değirmenleri dönemine uzanan biri bana. Bu ışıklar söndüğünde, çevresindeki her şey de sönmüştü bir bakıma. Şöyle bir durup baktığımda, her şeyin çoktan ölmüş olduğunu düşünüyorum bazen” (Satürn’ün Halkaları, II).

Sebald gördüğünü (manzarayı) yazarken onu hiçbir şey (zaman ve mekân açısından) bağlamaz. Örneğin, dalgalı bir denize baktığında hüzünlenir ve o esnada yazarın aklına Dürer’in 1514 yılındaki “Melankoli” kitabı aklına gelir. Lakin anlatıcı o eseri günümüze getirmez, kendisi Dürer’in zamanına gider ve sonra Thomas Browne’a gider:

“Büronun her zaman açık olan kapısının önünden geçerken onu hep bu koltukta otururken göürdünüz, ya dizlerinin üzerine eğilmiş bir şeyler karalardı ya da arkasına yaslanmış, düşüncelere dalmış olurdu. Arada sırada ona, tüm bu kâğıt yığınının arasındayken, Dürer’in Melankoli’sinde bir sürü yıkım araç-gerecinin ortasında öylece oturan meleği andırdığını söyledim, o da bana, bütün bu düzensizliğin içinde aslında kusursuz ya da kusursuzluğa yakın bir düzen olduğunu söyleyerek yanıt verirdi. Kâğıtların, kitapların arasında ya da kendi zihninde ne ararsa arasın, hemen bulabiliyordu gerçekten de. Hastaneden taburcu olur olmaz Thomas Browne hakkındaki araştırmalarıma başlayınca, hemen bana Oxford’dan tanıdığı cerrah Anthony Batty Shaw’a başvurmam gerektiğini söyleyen de yine Janine olmuştu.” (Satürn’ün Halkaları, I).

Bir ada ülkesinde, deniz kıyısında, 20. yüzyılda bir yerlerde iken bir anda bambaşka bir yere ve zamana gider. Şimdiki zamandan ve mekândan eski zamana bakış değildir bu. Okuyucunun da şimdiki zaman ile bağı kopar. En önemli nokta, bağ kopmasının da geçiciliğidir. Satürn’ün Halkaları’nda bir zaman diliminden başka bir zamana ve bir mekândan başka bir mekâna geçişler yaygındır. Hatta denilebilir ki; zaman ve mekân arasındaki geçiş görece bizi şimdiki zamanda tutar. Anlatıcıya göre, şimdi ile geçmiş ve burası ile orası arasında bir fark yoktur. Zaman yeknesak ve akışkan bir bütündür. Ölüm, yalnızlık, hatıra, travma, acı, kaybolmuşluk duygusu, aidiyet gibi kavramlar Satürn’ün Halkaları’nda metni oluşturan bir atmosferdir. Sebald kısaca ele alındıktan sonra, Türk edebiyatından örnek olarak Turgut Uyar ele alınacaktır.

Türk düşünce dünyasında, bir metafor olarak “*sokaktaki vatandaşı*” ya da “*modern şehrin insanı*” denildiğinde, şöyle bir hafızamızı zorladığımızda

Sait Faik'in "Lüzumsuz Adam", Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam", Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar"ındaki Turgut'u bizlere çok şeyler söyler ve hatta bu anti-kahramanlar, çoğu kent gezgini zihnimizdedir. Diğer yanda Necip Fazıl'ın *Kaldırım-lar'ını* okuyan bir flanör, Nazım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları'nı* okuyan bir devrimcinin dolanımı (derive), Fikret Ali'nin *Asmalımescit 74*'te bahsettiği bohemler, sanki hep İstanbul sokaklarında geziyor gibidir. Kısacası, edebi metinlerdeki figürler kent deneyimimizi etkiler. Hatta biz artık bu tip kurgusal karakterlerle kendi kentimizi inşa ederiz. Örneğin, İstanbul'da yürüyen biri Yahya Kemal ile beraber "modernite içinde geleneğin rüyasını" görebilir; Orhan Veli ile "gündelik hayat teorileri içinde sıradan olanın sesini" duyabilir; Orhan Pamuk ile "çoklu zamanlar İstanbul'unu" yaşayabilir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Lakin özetlemek gerekirse, "edebî psikocoğrafya" günümüz kent deneyiminin tam kalbindedir. Bu bağlamda, Turgut Uyar şiiri, hem postyapısalcı coğrafyalar hem de psikocoğrafya bağlamında okumalara açık bir şiir olduğu için kısaca ele alınacaktır.

Postyapısalcı Coğrafyalar perspektifi ile bakılırsa, Turgut Uyar'ın şiiri ve onun şehre bakışı bize çok şey söyler. "İkinci Yeni"⁷ şiirinin getirdiği yenilikler nelerdir sorusuna verilen cevaplar genelde biçim üzerinden cevaplar verilir ancak Koçak (2011) değişimin daha derinde olduğunu söyler. Ona göre, "sıralamayı değiştirmiş olması... sebeple sonucun kronolojik yerlerinin tersine çevrilmesi... bu retroaktif nedensellik" gibi özellikleri İkinci Yeni'yi önemli kılar. "İkinci Yeni" şiiri içinde özel bir yeri olan Turgut Uyar'ın şiiri üzerine düşünenler, onun şiirlerini kabaca iki döneme ayırırlar: "Türkiyem"deki şiirler öncesi ve sonrası. Cöntürk (2007), Turan (2007) gibi eleştirmenler Turgat Uyar'ın Türkiyem'deki şiirleri ile sonrakiler arasında farklı bir anlayış olduğunu ifade eder. Hatta Türkiyem'deki şiirler ve sonra yazılanlar neredeyse apayrı dünyanın şiirleri gibidir. Türkiyem'deki şiirlerde memleket sevgisi ve toplumcu bir hava varken daha sonraki şiirlerin öncüklerle hiç alakası yoktur. Bu şiirlere coğrafi düşünce perpektifinden bakılırsa, bu şiirleri anlamak için Yapısalcı Coğrafya'nın terminolojisi oldukça faydalıdır. O dönemdeki şiirler bir dünyayı temsil eder ve sanki şiire daha üst bir yapının izleri düşmüş gibidir. Hatta denilebilir ki, Türkiyem'deki şiirler, şiir haricinde de bir dünyayı anlatan bir metin gibidir. Peki, Turgut Uyar şiirinde, Türkiyem'deki şiirlerinden sonra nasıl bir değişim olmuştur? Orhan Koçak'ın "Bahisleri Yükseltmek,

7 İkinci Yeni Şiiri, 1950 sonrasında Garip Şiiri'nden sonraki dönemi ifade eder. Türk Edebiyatı'daki diğer akımlar gibi bir bildiri yayınlamak ya da belli bir dergi etrafında kümeleşen bir hareket değildir. İkinci Yeni'nin isim babası 1956 yılında Pazar Postası'nda yazdığı yazı ile Muzaffer İlhan Erdost'tur. İkinci Yeniciler savaş sonrası bunalım ile ortaya çıkan Dadaizm, Sürrealizm ve Varoluşçuluk gibi akımdan etkilenmiştir. Cemal Süreyya, İlhan Berk, Edip Cansever, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Ülkü Tamer, Sezai Karakoç gibi şairler İkinci Yeni şairi olarak anılırlar.

Turgut Uyar Şiirinde Kendini Yaratma Deneyimi” başlıklı çalışması Turgut Uyar’ın şiirindeki bu değişimi en iyi anlatan eserlerden birisidir. Koçak (2011) bu çalışmasında Turgut Uyar’ın “*kendini yeniden icat etmek*” ifadesini merkeze alarak, Turgut Uyar şiirindeki değişimi ve sonrasında da yeni şiirini anlatır. Harold Bloom’un Endişelenme Etkisi Kuramı’nda bahsettiği gibi insan sürekli kendini yeniden yaratma faaliyetindedir ve Turgut Uyar şiiri bunu başarıyla geçmiştir. Postyapısalcı perspektifte düşünülürse “kendini yeniden icat etmek ile tecessüm (embodiment) arasında nasıl bir ilişki vardır? Turgut Uyar şiiri bu bağlamda da okunabilir. Soru şöyle de sorulabilir; bir şehir gezgini, acaba zihninde Turgut Uyar şiiri ile birlikte şehri nasıl deneyimler? Koçak (2011), Turgut Uyar’ın gizli manifestosunun onun Efendimiz Acemelik yazısında bulunabileceğini söyler ve bu yazı aslında birçok açıdan “kendini yeniden yaratma” şeklinde yorumlanabilir:

“Efendimiz acemilik. Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlayacaksınız. Şekillenmeye yüz tutmuşken atacaksınız elinizden. Bir başka taş, bir başka daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever, tamamlar. Ama her taşa sarılırken gücünüz, aşkıınız, korkunuz yenidir, tazedir. Başaramamak endişesinin zevkiyle çalışacaksınız” (Uyar, 2009, akt. Koçak, 2011: 17-18)

Turgut Uyar şiirinin parçası, grift, ironi yüklü ve içinde oyun barındıran bir şiir olduğu açıktır. Bu yönüyle günümüz coğrafi düşüncesi ve psikocoğrafyası ile benzerlikleri vardır. Onun şiiri dünyayı açıklamaz, an be an dünya ile yeniden ilişki kurmamızı sağlar. Arslan’ın (2012) ifadesiyle, Turgut Uyar “yitik kentin kapalı ve huzursuz şairidir.” Burada aslında yitik olan aslında şehrin her daim yeniden kurulma durumudur. Turgut Uyar, “Her Çağda Yenilenen” adlı makalesinde şiirin “kişisel, yerinde durmaz ve değişken” olduğunu vurgular (Uyar, 2009). Aslında bu cümle onun hem şiir hem de şehir ile ilişkisini açıklar. Şiiri ve şiiri görüntülerle kuran şairin şehir ile ilişkisi durmaz ve değişkendir. Turgut Uyar, bir nevi şiir anlayışının manifestosu sayılan “Çıkmazın Güzelliği” başlıklı yazısında insanın çıkmazsa olduğunun bilincinde olması gerektiğini ifade eder. Turgut Uyar’ın “Kendini yeniden icat etmek, “yerinde durmazlık ve değişkenlik”, “insanın çıkmazda olduğuna dair bilinç hali” diye ifade ettiği durum aslında postyapısalcı düşünce bağlamında da değerlendirilebilir.

“Kent sabahıdır, bilmemek olmaz, çıkardı
Kendisiyle bir uğultuyu çıkarırdı sokaklara
Her sabah bir intihardır çıkışlarım, dünyada

...

Ben uzun zamanlardayım aslında
Vazolar, ufak masalar, taşlar zamanında
Bir nehir çoğalır giderdi sıkıntımızdan
Bir kent bu yüzden büyürdü, dünyada
Bir ihtilal ölüverirdi birden bizde
O sokaklardan

...

Birşeyler akıp akıp giderdi, dünyada

...

Sakin kapanma, dur, ey şuramdaki beni boşaltan delik

Ey büyüyen birşey sakın durma, dünyada” (Turgut Uyar, “Dünyada” başlıklı Şiir)

Bu şiirde somut ve adı konulmuş duygulardan ziyade her an kayıp gidecek bir duygulanım (affect) söz konusudur. Yine postyapısalcı coğrafya perspektifinden ifade edilirse, Turgut Uyar şiiri sert ve ideolojik bir dünya kurmak yerine birçok dünyaya dair atmosfer oluşturur. Turgut Uyar, nasıl kendini yeniden icat ediyorsa, onun şiiri ile kenti deneyimlemek, mekânı yeniden kurmak, tanımlamak ve icat etmek anlamına gelir.

Sonuç olarak, hem Sebald’ın eserleri hem de Turgut Uyar şiiri edebiyat eleştirisi kadar coğrafya, manzara çalışmaları, sanat tarihi gibi disiplinlerdeki bilim insanları açısından da üzerinde durulması gereken kişilerdir. Açıkçası, Satürn’ün Halkalarının çağdaş coğrafi düşünce ve günümüz psikocoğrafyası ile örtüşen birçok yanı vardır ve bu perspektifteki bir eseri ele almak hem Beşeri Coğrafya hem de Psikocoğrafya’daki bakış açısına katkı yapacaktır. Bu katkılar genel olarak şöyle sıralanabilir:

Postyapısalcı coğrafyalar bağlamında temsil ötesi teorilerin en önemli özelliklerinden birisi de “deneysel çalışmalara” ve “farklı üslup denemelerine” açık olmasıdır. Satürn’ün Halkaları gibi eserler bu bağlamda değerlendirilebilir.

Coğrafya’nın en önemli kavramlarından birisi olan manzara farklı dönemlerde farklı yaklaşım ile ele alınmıştır. Wylie (2007), manzara kavramındaki, Saur’in Kültürel Peyzaj yaklaşımından başlayıp günümüz coğrafi düşüncesine kadar ge-

çirdiği paradigmatik değişimi etraflı bir şekilde ele aldığı çalışmasında özellikle Kültürel Coğrafyacıların Satürn'ün Halkalarına ilgisinden bahseder. Buna göre, hem bizzat edersin kendisi hem de eserde manzara kavramının ele alınış şekli coğrafyacılarca çok şey söylemektedir.

Çağdaş coğrafyi düşünce çok boyutlu, farklı yaklaşımları benimseyen, multi-disipliner bir alandır. Coğrafyacıların Hümanist Coğrafya ve Yeni Kültürel Coğrafya ile resim, edebiyat, sanat gibi alanlara başlayan ilgisi günümüzde de devam etmektedir. Bu tür eserler coğrafyacıların çalışma alanını da zenginleştirecektir.

Postyapısalcı coğrafyanın en temel özelliklerinden birisi de özne/nesne; doğa/kültür gibi zıtlıkları aşmaktır. Sebald'ın Satürn'ün Halkalarından yaptığı gibi, manzara, mekân, yer gibi coğrafi bir kavram ele alınırken “görünenin” ötesine geçmek gerekir. Mekan iç/dış; özne/nesne, doğa/kültür, zaman/uzam gibi zıtlıkları içinde barındıran bir bütündür ve mekân ya da manzara bu bütünsellik içinde ele alınmalıdır.

Yukarıda ifade edilen özellikler günümüz psikocoğrafya anlayışı için de geçerlidir. Günümüzde birçok disiplinin ve yaklaşımın içiçe geçtiği, ele aldığı meselelere daha kapsamlı bakışı amaçladığı genel bir kanıdır. Kent gezginlerinin de bu çağdaş düşüncelerden bağımsız olması söz konusu değildir. Dolayısıyla, Satürn'ün Halkaları, yirminci yüzyılın çoğul, parçalı ve dijitalleşen dünyasındaki kent gezginlerine de çok şey vadeder.

KAYNAKÇA

- Adorno, T.W., Horkheimer, M. (2007). *Kültür Endüstrisi* (Çev: M.Tüzel, N.Ülner, E.Gen), *İstanbul: İletişim*.
- Adorno, T. W.,Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (Çev: N.Ülner, E. Ö. Karadoğan), *İstanbul: Kabaçlı*.
- Akarsu, P.(2010). *Sürrealizm ve Rüya*, (Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul).
- Altaç, İ.S. (2018). James Graham Ballard'ın Romanlarında Kentsel Uzam Temsili, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara).
- Arslan, F. (2012). Yitik Kentin Kapalı Huzursuz Şairi: Turgut Uyar, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 1-8
- Benjamin, W. (2014). *Pasajlar* (Çev.A. Cemal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Coverly, M. (2011). *Psikocoğrafya: Londra Yazıları* (Çev: S. Serezli), Kalkedon: *İstanbul*.
- Cöntürk, H. (2006). *Çağın Eleştirisi I*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetinkaya, H. (2012). Devletsiz Düşünce. (içinde) Köse, H. *Flanör Düşünce*, Ayrıntı: İstanbul: 21-45.
- Debord, G. (1956). “Theory of Dérive”. [*Les Lévres Nues*. Sayı 9]. Ken Knabb (Tr.). [<http://mycoours.es/zip/Theory%20of%20the%20D%C3%A9rive%20%20Guy%20Debord.pdf>] adresinde (20.05.2020) alındı.

- Debord, G. (2008). "Introduction to a Critique of Urban Geography". [Les Levrés Nues, 1955]. Ken Knabb (Tr.). *Critical Geographies: A Collection of Readings*. H. Bauder – Di Mauro (Ed.). Kanada: Praxis. 23-27.
- Debord, G. (2010). *Gösteri Toplumu*. (Çev: A. Ekmekçi ve O. Taşkent), İstanbul: Ayrıntı.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi* (Çev: L. A. Özcan), Ankara: Dost.
- Durna, T. (2018). Yürümek Politik Bir İştir. *Moment Dergi*, 5(1):96-104.
- Elkin, L. (2018). *Flanöz: Şehirde Yürüyen Kadınlar* (Çev: D. D. Doğan), Nebula Kitap: İstanbul.
- Erdem, S. (2019). Geçmişten Günümüze Dada Hareketi ve Modern Tasarım Sanatına Etkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (24), 127-141.
- Ertürk, A. (2019). İzmir Basmanéde Kamusal Alan İçin Kapsayıcı Tasarım: Kent Mobilyası İçin Tasarım Yöntemi Olarak Psikocoğrafya. (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir)
- Hammergren, L. (2004). The Re-turn of the Flâneuse. In *Corporealities* (70-87), London: Routledge.
- Galeano, E. (2017) *Hikaye Avcısı* (Çev: S.Doğru), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gardiner, M (2016). *Gündelik Hayatın Eleştirisi* (Çev: D. Özçetin, B. Taşdemir, B. Çözçetin), Ankara: Heretik.
- Gürbilek, N. (2015). *Sessizin Payı*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Koçak, O. (2011). *Bahisleri yükseltmek: Turgut Uyar Şiirinde Kendini Yaratma Deneyimi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Köse, H. (2012). *Flanör Düşünce*, İstanbul: Ayrıntı.
- Köse, H. (2018). Yaratıcı Uzamlar ya da "Psikocoğrafya" Kavramı Odağında Mekânın Yeniden Üretimi. *Moment Dergi*, 5(2): 320:342.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (Çev: I. Ergüden), İstanbul: Sel.
- Löffler, C. (2017). *Walking in the City: Urban Experience and Literary Psychogeography in Eighteenth-Century London*, London: Springer.
- Mertol, H. (2019). Çevresel Algı ve Mekân İlişkisi: *Samsun Şehrinin Psikocoğrafyası*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun)
- Önen, S. (2018). Kenti Yürüyerek Keşfetmenin Sosyolojisi. *İdealkent*, 7(18), 286-303.
- Özgen, N. (2016). Neo-Klasik Paradigmalar ve Coğrafya Bilimine Etkileri. Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler, Özgen, N. (Ed), Ankara: Pegem Yayıncılık, 199-267
- Özgen, N., & Bindak, R. (2017). Mekân-Cinayet Bağıntısına Küresel Bir Bakış: Bir Davranışsal Coğrafya Çalışması. *İtobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(2), 1070-1087.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2000). *Coğrafya: Geçmiş Kavramlar. Coğrafyacılar*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Patt, L., & Dillbohner, C. (Eds.). (2007). *Searching for Sebald: photography after WG Sebald*, Berlin: Institute Cultural Inquiry.
- Pepper, George H. (1905) Section H. Anthropology, *Science* 21.534: 441-446.
- Richards, H. (2003). Sex and the city: A visible flâneuse for the postmodern era? *Continuum*, 17(2), 147-157.
- Scheper, J. (2008). The New Negro Flâneuse in Nella Larsen's "Quicksand". *African American Review*, 42(3/4), 679-695.
- Sarı, J. (2013). *Kenti deneyimleme aracı olarak psikocoğrafya*, (İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul).
- Sebald, W. G. (2004). Satürn'ün Halkaları (Çev: Y.T.Kılıç), İstanbul: Can Yayınları.

- Solnit, Rebecca (2016). *Yol Aşkı: Yürümenin Tarihi* (Çev. E. Kıvılcım), İstanbul: Encore.
- Sulamacı, E. M. (2016). *How to disappear completely: psychogeographic explorations of a photographer in Istanbul*, (Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul)
- Şenel, B. (2019). Flanöz: Şehri Adımlayan Kadınlar ve Yürümenin Dönüştürücülüğü Üzerine. *Moment Dergi*, 6(1): 238-247.
- Taşdizen, B., Kaygan, H. (2016). Ahlak dışı nesnelere: Ulus'ta kentsel dönüşümün bir psikocoğrafyası. *Ankara Araştırmaları Dergisi*: 89-103.
- Theisen, B. (2006). A Natural History of Destruction: WG Sebald's "The Rings of Saturn". *Mln*, 121(3), 563-581.
- Thrift, N. (2008). *Non-representational theory: Space, politics, affect*, London: Routledge.
- Turan, G. (1998). *Yazıyla Yaşamak*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uyar, T. (2009). Korkulu Uсталık, (Haz: Alaaddin Karaca), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uysal, A., Güngör, Ş. (2016). Postyapısalcı ve ilişkisel coğrafyalarda bir tarz olarak temsil ötesi teori (ler). *Coğrafya Dergisi*, (33), 83-93
- Williams, R. (1975). *The country and the city*, Oxford: Oxford University Press.
- Wolff, J. (1985). The invisible flâneuse. Women and the literature of modernity. *Theory, Culture & Society*, 2(3), 37-46.
- Wright, J. K. (1947). Terrae incognitae: The place of the imagination in geography, *Annals of the Association of American Geographers*, 37(1), 1-15.
- Wylie, J. (2005). A single day's walking: narrating self and landscape on the South West Coast Path. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30(2), 234-247.
- Wylie J. (2007). *Landscape*, London: Routledge.
- Yalçın, R. (2014). Tececümün Alağmatığı, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182), 27-52.
- Yeşil, S. Ş. (2016). Psikocoğrafya ve Bir Şehir Gezgininin Anıları. *Monograf*, (5): 124-146.